

MİMARİ TASARIMIN KAMUSALLIĞA KATKILARI

Gamze KÖKÜM

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2023

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gamze KÖKÜM

07/02/2023

MİMARİ TASARIMIN KAMUSALLIĞA KATKILARI

(Yüksek Lisans Tezi)

Gamze KÖKÜM

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Şubat 2023

ÖZET

Iveson, “public space” yani kamusal mekan kavramı ile fiziksel ve mekansal bir kamusalılık; “public sphere” yani kamusal alan kavramı ile de sosyolojik ve eylemsel bir kamusalılık tarifler (Iveson, 2007). Çalışmada, mimarlık alanında kamusal mekanda (public space), kamusal alan (public sphere) anlayışını irdelemek, her iki alanın belirsiz, yoruma açık tanımlamalarını örnekler üzerinden tartışmaya açarak mimarlıkta “kamusal tasarım” anlayışının ne olarak görüldüğünü ve ne olabileceğini ortaya koymak istenmiştir. Çalışma ile, “kamusal mekan” kavramını mekansal ve mimari bağlamından koparmadan ve sosyolojik kısıtlı anlamından kurtararak açabilmek ve böylece mimarlıkta kamusal tasarımı bilinçli ve anlamlı bir öncelik haline getirebilmenin olanaklarının araştırılması hedeflenmiştir. Mimari tasarım disiplininin içerisinde yer alan bir kamusal tasarım, üretildiği toplumun kültürü ve kentliler ile doğrudan ilişkilidir. İçinde bulunulan kültür, kamusal tasarımın üretilmesinde etkili olduğu gibi kamusal tasarım da içinde bulunduğu kültürü ve toplumu etkileyecek ve dönüştürecek potansiyele sahiptir. Çalışma “kamusal tasarım”ı sosyolojik ve kentsel bağlamından hareketle, mimarlık alanı içerisinde ele almaktadır. Mimari tasarımın kamusalığa katkısının nasıl artırılabilceği sorgulanırken, tarihsel süreçteki kamusal tasarım arayışlarından başlanarak; kamusalığa katkı sağlayan mimari tasarımlar, destek olan unsurlar ve etkileri örnekler üzerinden incelenmiştir. Kamusal tasarımın tarihi süreci kısaca ve somutlaştırılarak ifade edilmiş ve örnekler üzerinden kamusal olarak nitelikli tasarımların taşıdıkları özellikler ve gözettikleri öncelikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 80107
Anahtar Kelimeler : Kamusal alan, Kamusal mekan, Kamusal tasarım, Kamusalılık, Mimarlıkta kamusal tasarım
Sayfa Adedi : 75
Danışman : Prof. Dr. Nazan KIRCI

THE CONTRIBUTIONS OF ARCHITECTURAL DESIGN TO PUBLICITY

(M. Sc. Thesis)

Gamze KÖKÜM

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

February 2023

ABSTRACT

Iveson defines public space as physical and spacial publicness while public sphere as sociological and actional publicness (Iveson, 2007). The purpose of the study is to explore the understanding of the public sphere in public space with an architectural mindset and to show what is "public design" and how its seen in the architecture community through arguing the examples of ambiguous and open-to-interpretation descriptions of both of them. The study aims to open up the concept of "public space" without detaching it from its spatial and architectural context and freeing it from its sociological limited meaning, and thus to investigate the possibilities of making public design a conscious and meaningful priority in architecture. A public design within the discipline of architectural design is directly related to the culture of the society in which it is produced and its people. The culture which affects the production of public design also has the potential to influence and transform the culture and society in which it is produced. The study deals with "public design" in the field of architecture based on its sociological and urban context. While questioning how the contribution of architectural design to publicness can be increased, starting from the search for public design in the historical process; architectural designs that contribute to publicness, supporting elements and their effects will be examined through examples. The historical process of public design is briefly and concretely expressed, and the characteristics and priorities of publicly qualified designs are tried to be determined through examples.

Science Code : 80107
Key Words : Public sphere, Public space, Public design, Publicity,
Public design in architecture
Page Number : 75
Supervisor : Prof. Dr. Nazan KIRCI

TEŞEKKÜR

Yardımlarını ve tecrübelerini esirgemedi sabırla yol gösteren, enerjisi ve kişiliğiyle bana örnek olan değerli hocam Prof. Dr. Nazan KIRCI'ya, desteğini her zaman hissettiğim Gökhan HEZER'e, her zorlukta yanımda olan kardeşim Özge KÖKÜM'e, verdikleri moral için annem Şükran KÖKÜM ve babam Adem KÖKÜM'e, beni asla yalnız bırakmayan kedilerim Dobby ve Leo'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
RESİMLERİN LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. TARİHSEL SÜREÇTE KAMUSAL TASARIM ARAYIŞLARI.....	9
2.1. M.Ö. 5. Yüzyıl-Agora	9
2.2. M.Ö. 2. Yüzyıl-Forum ve Plaza	13
2.3. M.S. 6-16. Yüzyıl-Pazar Yeri	16
2.4. M.S. 14-18. Yüzyıl-Meydanlar	17
2.5. 1715-1815-Yeni Kamusal Arayışları (Parklar, Kafeler)	19
2.6. 1760-1840-Özel Hayatın Önem Kazanması	19
2.7. 1932-CIAM Kongresi	20
2.8. 1961-Bölgeleme Karşıtı Hareket.....	21
2.9. 1962-Kamusal Alan Kavramının Tartışmalara Dahil Olması.....	22
2.10. 1993-Yeni Şehircilik Tüzüğü (Charter of the New Urbanism)	22
2.11. 1998-Atina Kartası	22
2.12. 1995-2000-Alışveriş Merkezleri	23
2.13. 2000 Sonrası-Bina İçi Kamusal Mekan Çözümlerinde Artış.....	23
2.14. Covid Sonrası ve Metaverse.....	27

Sayfa

2.15. Bölüm Sonucu	29
3. MİMARLIK ALANINDA KAMUSAL TASARIM ÖRNEKLERİ.....	33
3.1. 1952-Unité d'Habitation Projesi / Cité Radieuse-Marsilya, Fransa.....	33
3.2. 1977-Pompidou Center-Paris, Fransa	37
3.3. 1984-Dallas Belediye Binası, Kumsal Etkinliği-Dallas, ABD	40
3.4. 1990-Geyik Hendeği Geçidi-Prag, Çekoslovakya	43
3.5. 1999-Almanya Parlamento Binası-Berlin, Almanya	45
3.6. 2003-Parque de los Deseos-Medellín, Colombia.....	49
3.7. 2008-Oslo Opera House-Oslo, Norveç	52
3.8. Bölüm Sonucu	54
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	57
KAYNAKLAR	67
ÖZGEÇMİŞ	75

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Gehl'in Kentsel Kamusal Aktiviteler Sınıflandırması	7
Çizelge 1.2. Van der Voort'a göre Mekansal Kalite Nitelikleri	7
Çizelge 1.3. Carr vd., Lang, Çubuk ve Rapoport'un Kamusal Tasarıma Yönelik İhtiyaçlar Sınıflandırması	7
Çizelge 2.1. Tarihsel Süreçte Kamusalılık Düşüncesinin Evrimi	30
Çizelge 2.2. Tarihsel Süreçte Kamusalılık Düşüncesinin Evrimi ve Kavram İlişkileri	31
Çizelge 3.1. Mimari Kamusal Tasarım Örnekleri, Önemleri, İlişkili Oldukları Tarihi Dönem ve Kavramlar	54
Çizelge 4.1. Kamusal tasarımın tarihsel süreci	59
Çizelge 4.2. Tarihsel Süreçte ve Mimari Tasarım Örneklerinde Gözlemlenen Kamusalılığa Dair Kavramlar Arasındaki İlişki	62
Çizelge 4.3. Tarihsel Süreçteki Dönemler, Mimari Tasarım Örnekleri ve Bu Dönemlerde Gözlemlenen Kamusalılığa Dair Kavramlar Arasındaki İlişki.....	63

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Atina Agorası perspektif görünüş	10
Şekil 2.2. Agora Planı	11
Şekil 2.3. Roma Forumunda yer alan yapıların yerleşimi	14
Şekil 2.4. Roma Forumu perspektifi	15

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. Smryna Agorası (MÖ.400) kalıntıları	11
Resim 2.2. Smryna Agorası (MÖ.400) kalıntıları	12
Resim 2.3. Atina Agorası (MÖ. 500) kalıntıları	12
Resim 2.4. Roma Forumu (M.Ö. 500) kalıntıları	15
Resim 2.5. Avrupa’da bir pazar yeri	16
Resim 2.6. Pazar yeri	17
Resim 2.7. Piazza San Marco, Venedik	18
Resim 2.8. Piazza San Marco, Venedik	18
Resim 2.9. Atakule Alışveriş Merkezi Terası	25
Resim 2.10. Atakule Alışveriş Merkezi terası amfi	25
Resim 2.11. Armada Alışveriş Merkezi iç sokak	26
Resim 2.12. Armada Alışveriş Merkezi iç sokak	26
Resim 2.13. Eminem & Snoop Dog metaverse konseri	28
Resim 3.1. Cité Radieuse bina genel görünüm	34
Resim 3.2. Ortak kullanıma açık teras alanı	34
Resim 3.3. Terasta bulunan spor salonu	35
Resim 3.4. Ortak kullanıma açık teras alanı	35
Resim 3.5. Ara katta bulunan bir iç sokak	36
Resim 3.6. Ara katta bulunan bir iç sokak	36
Resim 3.7. 8 Ekim 2022, Unité d’Habitation Sakinleri Derneği’nin, Unité d’Habitation’ın 70. yılını kutlaması	36
Resim 3.8. Cité Radieuse giriş holü	37
Resim 3.9. Pompidou Center giriş cephesi ve ön avlu	39
Resim 3.10. Pompidou Center kuş bakışı yerleşimi	39

Resim	Sayfa
Resim 3.11. Pompidou Center önündeki alanın farklı işlevlerde kullanımı	40
Resim 3.12. Dallas Belediye Binası genel görünüm	41
Resim 3.13. Dallas Belediye Binası önünde kumsal partisi etkinliği, 1984	42
Resim 3.14. Dallas Belediye Binası önünde kumsal partisi etkinliği, 1984	42
Resim 3.15. Geyik Hendeği Geçidi tünel çıkışı	44
Resim 3.16. Geyik Hendeği Geçidi tünel alanı	44
Resim 3.17. Geyik Hendeği Geçidi tünel çıkışı	45
Resim 3.18. Almanya Parlamento Binasının zarar görmeden önceki hali	46
Resim 3.19. Almanya Parlamento Binası ve önünde bulunan kamusal alanın kullanımı	47
Resim 3.20. Şeffaf kubbe içinde bulunan spiral rampanın ulaştığı iç seyir terası	47
Resim 3.21. Şeffaf kubbe ile ilişkili kamusal çatı terası	48
Resim 3.22. Şeffaf kubbe içinde bulunan spiral rampa ve parlamento görüşmelerini izleme noktası	48
Resim 3.23. Parque de los Deseos genel görünüm	50
Resim 3.24. Yerleşkede konser etkinliği	50
Resim 3.25. Yerleşkede film gösterimi	51
Resim 3.26. Yerleşkede astronomi etkinliği	51
Resim 3.27. Planetaryum yapısının vitrin görevi gören güney cephesi	51
Resim 3.28. Oslo Opera House genel görünüm	52
Resim 3.29. Yapının kamusal nitelik taşıyan açık alanlarında gerçekleşen konser etkinliği	53
Resim 3.30. Tasarımın farklı deneyimlere olanak sunan kamusallığı ve su ile buluşma noktası	53

1. GİRİŞ

Kamusal mekan hem sosyal bilimler, hem de kentsel tasarım ve mimarlık alanlarında farklı boyutları ile konu edilmiştir. Bu bağlamda; Iveson, kamusal mekan ve kamusal alana dair yaklaşımları genel anlamda ikiye ayırarak kategorize etmiştir. Bunlar:

- “Public space” kavramı ile kamusalılığı daha mekansal şekilde ele alan “Topografik Yaklaşım”lar,
- “Public sphere” kavramı ile kamusalılığı sosyolojik boyutuyla ele alan “Eylemsel Yaklaşımlar”dır.

Iveson'ın Topografik Yaklaşımlar olarak tanımladığı “kamusal mekan” kavramı, fiziksel olarak bir kamusalılık tarifler ve mekansal sınırları vardır. Kent parkları, meydanlar, müzeler gibi sınırları belirlenmiş her türlü tasarım ürünü kamusal mekandır. Kamusal mekan, fiziksel, mekansal ve tasarımsal olarak net bir yer işaret eder.

Iveson'ın “Eylemsel Yaklaşımlar” olarak kategorize ettiği ve daha çok sosyal bilimlerin kamusal alana (Public Sphere) yaklaşımını açıklayan anlayış; toplu eylem ve tartışmayı barındıran herhangi bir yer (any place) olarak açıklanabilir (Iveson, 2007).

Eylemsel yaklaşımlar, kamusalın mekanlaşmasının sebepleriyle, sonuçlarıyla ve yarattığı çatışmalarla ilgilenmez. Kamusal alanda mekansal anlamda bir ayrım yoktur, esas olan görmek/görülme, duymak/duyulmaktır. Örneğin; cep telefonu uygulamalarının etkisiyle ev gibi özel alanların mahrem olandan çıkıp görünürlüğünün artması ya da sanal bir ortam üzerinden tartışılabilir, eyleme geçilebilir bir ortam oluşturulması da eylemsel yaklaşımların kamusal alan tarifine uygun düşmektedir.

Fakat kamusal mekanlar için sosyolojik olarak ortak bir kamusalılık anlayışından söz etmek zordur. Örneğin, ön kabulde herkes için erişilebilir olan bir alışveriş merkezi yapısı, birçok açıdan toplumun belirli kesimlerince erişilebilirlik taşımayabilir. Yine benzer şekilde, bir mekanın açık, erişilebilir ve herkes tarafından ücretsiz kullanılabilir olması o mekanın kamusalılık taşıdığı anlamına gelmez. Topografik yaklaşımlara göre burası bir kamusal mekandır ama eylemsel yaklaşım anlayışına göre kamusal alan olmayabilir.

Özetle, kamusal alan fiziksel anlamda bir mekan tanımı yapma kaygısı taşımazken; sosyolojik anlamda bakıldığında kamusal mekana göre çok daha kapsamlı ve bu anlamda gelişmeye açıktır. Kamusal mekan ise fiziksel olarak kamusalılığı sağlayabildiğini varsayarken sosyolojik anlamda kamusalılığı tartışmaya açmaz.

Kamusal alan ve kamusal mekan kavramlarının ilişkisini ve kamusal mekanın geliştirilebilir potansiyelini Kanıpak şöyle açıklar: "... Kamusal alanı, modern toplumlarda bağımsız sivil kuruluşlar tarafından oluşturulan, eleştirel ve özgürleştirici ifadelerin hayat bulduğu metaforik platformlar olarak görmemiz gerektiğini gördük. Kamusal mekan ise özellikle biz mimarların gözünde nispeten daha tanımlı ama yine de henüz sınırları ve potansiyelleri tam olarak belirlenmemiş bir kavram" (Karabacak, 2015).

Sudjic bu sınırlılıklarla ilgili; herhangi bir tasarım mekanına hem tasarımcı hem de kullanıcıların yaklaşımlarının bütüncül bir anlayıştan ziyade teknik bir bakışla kısıtlı olduğunu dile getirir. Ona göre kullanıcı ve meslek profesyonelleri, mekanı bir inşaat sürecinin ürünü olarak ele alarak teknik yeterlilikleri, yapısal nitelikleri ile algılama ve yorumlama eğilimindedir. Böylece mekana dair neden-sonuç ilişkilerinin peşine düşülmektense nasıl sorusuna odaklanılır (Sudjic, 2011).

Iveson'un farklı alanların yaklaşımlarını temel alarak ayırdığı kamusal alan ve kamusal mekan kavramlarının temel özelliklerinin birlikte bünyesinde barındıran tasarımlar bu çalışmada kamusal açıdan nitelikli olarak tanımlanan tasarımlardır. Kamusalılığı bünyesinde barındıran örneklerden, çalışma genelinde "kamusal tasarım" olarak bahsedilecektir. Kamusal tasarım ile kastedilen topografik yaklaşımların kamusal mekanı (public space) ya da eylemsel yaklaşımların kamusal alanı (public sphere) değil; sosyolojik olarak kamusalılığı kendisine dahil edebilmiş, tanımlı ve sınırlı bir tasarım mekanıdır.

Yukarıdaki tanıma uygun şekilde mimari tasarım disiplininin içerisinde yer alan bir kamusal tasarım, üretildiği toplumun kültürü ve kentliler ile doğrudan ilişkilidir. İçinde bulunan kültür, kamusal tasarımın üretilmesinde etkili olduğu gibi kamusal tasarım da içinde bulunduğu kültürü ve toplumu etkileyecek ve dönüştürecek potansiyele sahiptir.

Kamusallığın toplumsal kararları etkileyen yönünün önemini vurgulayan Kluge(2016), kamusal tasarımın, güç mücadelelerinin savaştan başka yollarla çözülmesine sahne olan yer olduğunu ifade eder.

Kamusal tasarım bulunduğu toplumun kimliğini taşıması, sosyal, kültürel ve politik değişiminde hem etkileyen hem de etkilenen olarak yer alabilmesi yönüyle önemlidir. Herhangi bir toplumdaki iktidar gücün değişimi, kentte ilk olarak kamusallığa, kamusalın mekanına yansır. Bu süreçte genelde toplumdaki daha sönük başka bir güç, egemen gücü bastırır, sonrasında özellikle de edebi, sanatsal veya sanal araçları kullanarak kamusallık içinde kendisine bir temsil yolu bulur. Böylece kamusallığı ve kamusal tasarım alanının sınırlarını, niteliğini bu yeni egemen güç belirlemeye başlar. Bu aşamada da hem kamusallık anlayışı hem de kamusal tasarım yeniden üretilir (Demir Kahraman, 2017).

Bu anlayışa paralel şekilde Lefebvre'in (2014) toplumsal mekan olarak tanımladığı kamusal tasarım, insanların ilişkilerini tarihsel, kültürel açılardan yeniden tanımlayan bir araç olarak toplumsal bir üründür; etkilediği toplumdan, kültürden kendisi de etkilenir.

2013 yılında Macaristan'da yaşanan bir olay kamusallığın etkileyen ve etkilenen yönünü örnekleyebilir. Evsiz insanların kamusal alanlardan uzaklaştırılmasını hedefleyen yönetim, ilk aşamada evsiz insanlara karşı bir nefret kampanyası başlatarak bu kararın toplum nezdinde kabulünü pekiştirmeye çalışmış ve belli oranda başarılı da olmuştur. Sonrasında ise kamusal alanlarda yaşamayı yasadışı ve cezalandırılabilir kılan değişikliğin kabulü ile evsiz insanlar düzenlemelere uymak zorunda bırakılarak sık kullanılan kamusal alanlardan uzaklaştırılmıştır. Böylece Macaristan'da halkın bir bölümü kamusal alandaki bu değişikliği etkileyen olarak, evsiz insanları da kapsayan bir bölümü de kamusal alandaki bu karardan etkilenen olarak olayı deneyimlemiştir (Kronenberg, 2020).

Bir başka noktadan kamusallığın etkileyen ve etkilenen konumuna değinen Erzen'e göre kentli, çoklukları ile hem kamusallığın bir parçası, hem de onu sürdüren konumundadır (Erzen 2019). Erzen'in, kenti "yaşama dair formların farklı katmanlarından oluşan arkeolojik bir sit alanı"na benzeterek tanımlarken değindiği gibi kamusal tasarım, çoklukları homojenleştirmeden ve kategorize etmeden bir arada bulundurabilmelidir.

Bu yaklaşıma benzer şekilde Zourabichvili bu bir arada bulunma durumunu şöyle açıklar:

“Bazı birliktelikler, ayrışık halde iki farklılığın kaynaşmadan karşılaşmasıdır... Ayrışma bir ayrılık aracı olmaktan çıkar; birlikte olanaksızlık şimdi bir iletişim aracıdır...” (Zourabichvili, 2008).

Bu tanıma paralel olarak Arendt, kamusal tasarımı daha detaylı şekilde şöyle açıklamıştır: “Görünürdekilerin herkes tarafından görülüp duyulduğu yerdir. Her birey mekanı farklı bir konumdan algılayacaktır. Mekâna kamusalılık özelliği kazandıran da bu kişilerin konumlarının farklı olmasından kaynaklanan anlam çeşitliliğinin kendisidir” (Esin, 2007).

Kamusallığı zaman içinde değişen yönleriyle ele alan Habermas’a göre kamusal tasarım, toplumun her kesiminden kişinin eşitlendiği, statülerin belirleyici olmadığı yerdir (Habermas, 2000).

Tanyeli ise, kamusal taşıyan mekanın kentte yaşayan herkesin bulunabildiği, var olabildiği, tartışabildiği, susabildiği bir yer olduğunu ileri sürer ve kente ait tüm yaşamsal pratiklerin kamusalılığı ilgilendirdiğini söyler (Tanyeli, 2011).

Tanyeli’nin bakış açısına paralel şekilde Akay (2006), kamusal nitelik gösteren bir tasarımda var olan her bir birimin, olayın, karakterin herkesi ilgilendirdiği ve herkes tarafından sahiplenildiği görüşündedir.

“Kamu mekanı” olarak adlandırdığı tanımında, Çubuk, bir aradalık konusunun yanı sıra kamusal tasarımın potansiyel eylemlerine değinir ve şöyle açıklar: "Kamu mekanı toplu yaşamın süre gelen tüm etkinliklerinin her yaş ve meslek grubunun yararlanmasına açık, kent strüktürü içinde yer alan mekanlardır. Bu mekanda tüm insani eylemler (sosyal-kültürel-ticari-dini-eğitim-spor gibi) yer alır” (Çubuk, 1991).

Kamusallığın görünen ve deneyimlenenin ardında hafızaya ve soyut alana yansıdığından da söz edilebilir. Kamusalılığı bu yönüyle açıklayan ve etki alanının genişliğine değinen Özbek’in tanımlaması da şöyledir:

“Sadece kültürel ve politik tartışma ve politik eylemle sınırlı olmayıp, bir buzdağının ucu gibi dilde, öykülerde ve bellekte taşınan bir tarihsel proleter bilinçaltını, geçmiş ve gelecek hafızası oluşturan ütöfik fantazyaları da içerir” (Özbek, 2004).

Bruno Zevi'ye ait "iç mekan" tanımı, mekanın kapalı yahut içeride oluşu ile alakalı değil, çalışmanın başında değinilen kamusal tasarım kavramında olduğu gibi mekânın tanımlı ve sınırlı oluşu ile alakalıdır. Zevi, insan dokunuşu ile boşluklara sınır getirilen, müdahale edilen her yer iç mekandır der. Avlu, ev, halk meydanı, sokak, cadde, park, bahçe... Ona göre iç mekan içine girilip yürünebilen, içinde yaşanabilen içi boş, büyük bir heykel gibidir. Bu durumu bir örnekle şöyle açıklar; eğer bir binanın içerisinde mekân, altı düzlemle sınırlandırılıyorsa, altı yerine beş düzlemle kapatılmış bir mekân da-avlu ve halk meydanı gibi-iç mekandır (Zevi, 1957).

Zevi'nin iç mekan tanımına benzer şekilde insan tarafından sınırlandırılmış her yer kamusal tasarım olabilir ve olma potansiyeline sahiptir. Kamusal tasarım, kentle ve kentliyle doğrudan ilişkili bir mekan olup; sadece iç mekan ya da dış mekan değildir, böyle sınırları yoktur.

Benzer şekilde Le Corbusier'nin Türkçe'ye "Bir Mimarlığa Doğru" olarak tercüme edilmiş kitabı "Towards a New Architecture"da belirttiği "Dışarısı bir içeriğin sonucudur" (Corbusier, 2013) sözü de mimarının kente ve kamusalığa etkisini vurgular. Kitapta Corbusier, farklı ölçeklerde, dış mekânların birer ortak kullanım alanı olarak kentsel iç mekânlar oluşturduğunu ifade etmektedir. Mekân deneyimi dış ve iç mekânın birlikteliğiyle şekillenen bütüncül bir süreci tanımlamaktadır (Karayılanoğlu, 1932).

Çalışma kapsamında, kamusal tasarımın mimari/kentsel, iç/dış gibi sınırları olmadığı ve hepsini kapsayan bir kavram olduğu kabul edilmektedir. Tasarım anlamında sınırları belirlenmiş her yer, kamusal tasarım olabilir ve bu potansiyeli taşır.

Mimari tasarımın kamusallıkla ve kentle olan ilişkisi genellikle dolaylı yoldan bir aracı olarak kentsel planlama üzerinden algılanmaktadır. Bunun yerine mimari tasarım kamusallığın bir elemanı olarak doğrudan algılanmalı ve kente dahil edilecek mimari tasarımlar bu farkındalıkla tasarlanmalıdır. Kamusal tasarım söz konusu olduğunda tasarımda iç/dış gibi ayrımlar gözetilmeksizin tasarım ürününün kentle ve kentliyle ilişkisi doğrudan ele alınmalıdır.

Kentsel ölçekte kamusal tasarımın belirli kriterlerden faydalanılarak değerlendirilmesine dair birçok çalışma ve farklı görüş vardır. Mimarlık alanında kamusal tasarım arayışlarını

incelemeye geçmeden önce, kentsel tasarım alanında bu konuyu tartışmış ve değerlendirmeye çalışmış kişilerin görüşlerini derlemenin yerinde olacağı düşünülmüştür. Gehl, kentsel alanda gerçekleştirilebilecek aktiviteleri gerekli, opsiyonel ve sosyal aktiviteler olarak sıralamış, bu aktivitelerin gerçekleşmesini kentsel kamusal tasarımın niteliği ile ilişkilendirmiştir. Buna göre özellikle opsiyonel ve sosyal aktivitelerin gerçekleştirilmesi mekânın nitelikleri ile doğrusal bir ilişkiye sahiptir (Gehl,1996).

Van der Voort, mekânsal kaliteyi ölçülebilir nesnel ve öznel nitelikleri kapsayacak şekilde işlevsel kalite (mekânın işlevlere uygunluğu), estetik kalite (mekânın güzelliği, teşvik ediciliği ve uyumu), ekonomik kalite (mekânın finansal kaynaklarının etkin kullanımı), teknik kalite (güvenliği, sağlıklı olma durumu vb.) olarak tanımladığı dört ana başlıkta incelemiştir (Demir Kahraman, 2014).

Carr vd. (1992) kentsel kamusal tasarıma yönelik en öncelikli ihtiyaçların rahatlık, dinlenme, aktif/pasif katılım, keşfetme ve insani ihtiyaçlar olduğunu belirtirken; Lang (1994), Maslow'un "ihtiyaç hiyerarşisi" ile ilişki kurarak bu ihtiyaçları fizyolojik ihtiyaçlar; emniyet ve güvenlik ihtiyacı; bağlılık, saygınlık ve kendini gerçekleştirme gibi ihtiyaçlar olarak sıralamıştır. Çubuk (1991) ise genel bir değerlendirme ile kentsel kamusal tasarıma yönelik ihtiyaçları psikolojik, sosyal, ekonomik olarak sınıflandırmış ve erişilebilirliği sağlamanın öneminden bahsetmiştir. Kullanıcıların özgürce mekânı deneyimleyebilmeleri, kendilerini ifade edebilmeleri, gündelik aktivitelerini yapabilmeleri ve birbirleriyle iletişime geçebilmeleri ise Rapoport, (1977) tarafından tanımlanan kentsel kamusal tasarıma yönelik sosyal ihtiyaçlardır.

Kentsel kamusal tasarımın tüm bu ihtiyaçları karşılama düzeyi kimi araştırmacı tarafından "kalite", kimi araştırmacı tarafından ise "yaşanırılık" kavramları ile tanımlanmakla beraber tüm bu kavramsal yaklaşımların ortak özelliği kentsel kamusal tasarımın sahip olduğu özelliklerle ilişkilendirilmeleridir. Burada önemli olan kentsel kamusal tasarımın çok boyutlu yapısının göz önünde bulundurulmasıdır. Çünkü artık çevrenin sadece iyi düzenlenmiş olması yeterli değildir. Kentsel kamusal tasarımın bireyleri ve karmaşık toplum düzenini, isteklerini ve kent yaşamının işlevlerini yansıtmaları gereklidir (Lynch, 2017).

Büyüklüğü, konumlanışı, oransal özellikleri ve geometrisi, onu çevreleyen binaların kütsel özellikleri ve cepheleri, içinde ya da çevresinde yer alan doğal öğeler (su yüzeyleri, bitkiler,

ağaçlar vb.), kent mobilyaları, yer döşemeleri vb. kentsel kamusal tasarımın fiziksel özelliklerini (Oktay, 1990); sosyal etkileşime imkan vermesi, kullanıcılara farklı aktivite seçenekleri sunması ve kolaylıkla erişilebilir ulaşılabilir olması işlevsel özelliklerini (Whyte, 1980); kullanıcının mekânda hissettikleri, algı düzeyi vb. ise kentsel kamusal mekânın duyumsal özelliklerini tanımlamaktadır (Karaibrahimoğlu, 2021).

Çizelge 1.1. Gehl'in Kentsel Kamusal Aktiviteler Sınıflandırması

Gehl (1996)	Kentsel Kamusal Aktiviteler		
	Gerekli aktiviteler	Opsiyonel aktiviteler	Sosyal aktiviteler

Çizelge 1.2. Van der Voort'a göre Mekansal Kalite Nitelikleri

Van der Voort (2005)	Mekansal Kalite			
	İşlevsel kalite	Estetik kalite	Ekonomik kalite	Teknik kalite

Çizelge 1.3. Carr vd., Lang, Çubuk ve Rapoport'un Kamusal Tasarıma Yönelik İhtiyaçlar Sınıflandırması

Kişi	Kamusal Tasarıma Yönelik İhtiyaçlar			
Carr vd. (1992)	Rahatlık ihtiyacı	Dinlenme ihtiyacı	Aktif/pasif katılım, keşfetme ve insani ihtiyaçlar	
Lang (1994)	Fizyolojik ihtiyaçlar		Emniyet ve güvenlik ihtiyacı	
Çubuk (1991)	Psikolojik ihtiyaçlar	Sosyal ihtiyaçlar	Ekonomik ihtiyaçlar	
Rapoport, (1977)	Özgürce mekânı deneyimleyebilme ihtiyacı	Kendini ifade edebilme ihtiyacı	Gündelik aktivitelerini yapabilme ihtiyacı	İletişime geçebilme ihtiyacı

Kentsel tasarımın kamusalılık derecesini ölçmeye yönelik Gehl, Van der Voort, Carr, Lang, Çubuk, Rapoport gibi birçok araştırmacı tarafından yapılmış bu sınıflandırmalar özellikle, kamusal tasarımların o kadar da kamusal nitelikte olmadığını göstermesi yönüyle değerlidir (Demir Kahraman, 2017). Kentsel tasarım alanında yapılan pek çok çalışmaya rağmen

kamusal tasarımın gerçek bir kamusallığa nasıl sahip olabileceği ya da nasıl dönüşebileceği, gerek kentsel tasarım gerekse mimarlık alanında hala üzerine çalışılmayı bekleyen bir sorudur.

Çalışmada ulaşılmak istenen şey, mimarlık alanında kamusal mekan (public space)'da kamusal alan (public sphere) anlayışını irdelemek, her iki alanın belirsiz, yoruma açık tanımlamalarını örnekler üzerinden tartışmaya açarak mimarlıkta “kamusal tasarım” anlayışının ne olarak görüldüğünü ve ne olabileceğini ortaya sermektir. Çalışma “kamusal tasarım”ı sosyolojik ve kentsel bağlamından hareketle, mimarlık alanına yönelik olarak ele almaktadır.

Bu bakış açısı ile çalışmada,

1. Kamusal tasarım kavramı nasıl tanımlanabilir?
2. Tarihsel süreçte kamusal mimari tasarıma nasıl dahil olmuştur?
3. Mimarlıkta kamusal tasarım anlayışı nasıl olmalıdır?
4. Mimari tasarım ile kamusallığa katkı nasıl sağlanabilir?
5. Yakın gelecekte mimari tasarımda kamusal arayışları nasıl değişebilir?

Sorularına yanıt bulunması amaçlanmaktadır.

Bazı yapı çeşitlerinin özel alan, mahremiyet, güvenlik gibi gerekliliklerinin olması, kamusallığa katkı sağlamaları ihtimalini doğrudan ortadan kaldırdığından çalışmaya sınırlılık getirilmesini zorunlu kılmıştır. Çalışmada istenilen yönde tespitlerin yapılabilmesi için çalışmanın sınırları, özel güvenlik gerektiren yapılar dışında kalan mimari tasarımlar olarak belirlenmiştir. Sınırlamanın bu şekilde belirlenmesi ile, çalışmanın amaç ve konudan sapması önlenerek, hedefe yönelik bir yol izlenmesi sağlanmıştır. Coğrafi, siyasi veya kronolojik herhangi bir sınırlılık getirilmemiştir.

2. TARİHSEL SÜREÇTE KAMUSAL TASARIM ARAYIŞLARI

Kamusallık konusu ve sorununu daha iyi kavrayabilmek, bu alandaki çözümlerin ve yaklaşımların geçirdiği değişimleri tespit etmek amacı ile yapılacak tarihselci bir incelemenin çalışmaya katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Böylece örneklerin incelenmesinde, referans alınabilecek tarihi bir arka plan oluşturabilmek amaçlanmıştır.

Günümüzde kamusallık arayışında olan tasarımlar incelenirken, tasarımın arkasındaki etkenler, yalnızca kendi coğrafyasının ya da tarihteki belirli örneklerin üzerinden okunmamalıdır. Bu tür bir inceleme çalışmayı kısıtlı bir bakış açısına hapsedecektir.

Bu bölümde, tarihsel sürecin takibi daha somut, takip edilebilir ve anlaşılır bir hale getirilerek; kamusallık çözümleri üretme gayesinde olan tasarımların tarihsel alt yapısını çözümleyebilmek için bir giriş oluşturulacaktır. Literatürde genel kabulde, kamusal bir nitelik taşıyan ilk tasarım olan agoralar başlangıç noktası alınmıştır. Zaman çizelgesinde dünyanın genel seyrini etkileyen olaylar ve bunlara bağlı olarak değişen dönemler ana bölümler olarak kabul edilmiştir. Çevrelerine ve genel sürece anlamlı etkileri olduğu varsayılan olaylar ve örnekler, literatür taraması ile belirlenmeye çalışılmış, kentsel tasarım, kamusallık gibi alanlara katkı sağlamış önemli kişilerin tespitleri bu anlamda dikkate alınmıştır. Konunun anlaşılır bir şekilde ifade edilmesi için tarihsel süreç, kaba ve çizgisel bir şema olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

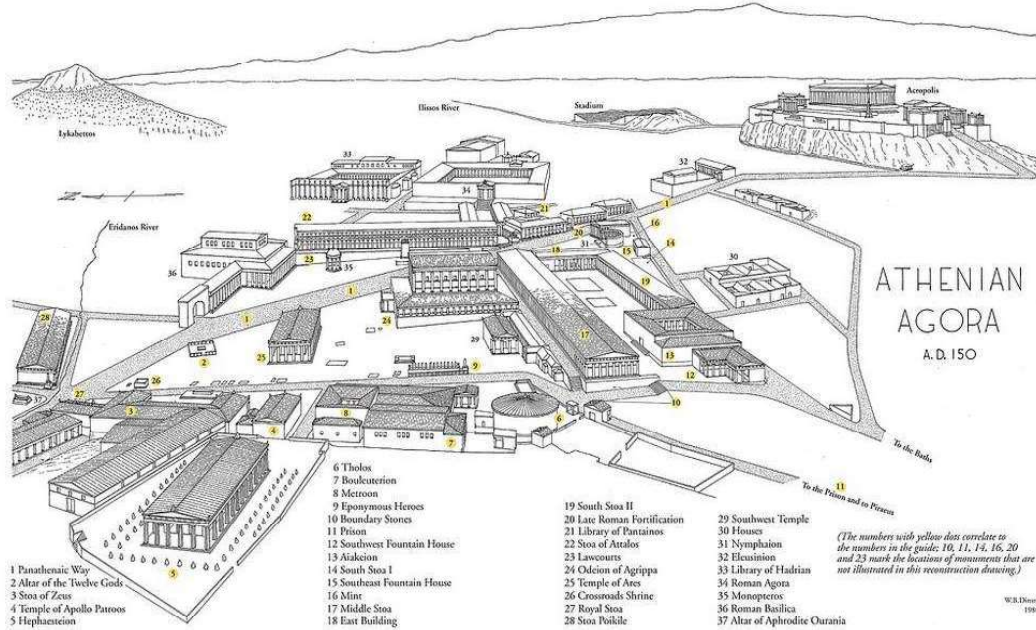
2.1. M.Ö. 5. Yüzyıl-Agora

Antik Yunan'da kamusallık, kentlerin odak noktası olan dini ve ticari toplanmaları organize eden ve halkın sadece belirli bir kesiminin bulunabildiği akropolislerden; yine farklı fonksiyonları barındıran fakat halkın tamamının girebildiği ve bulunabildiği mekanlar olan agoralara doğru ilerlemiştir.

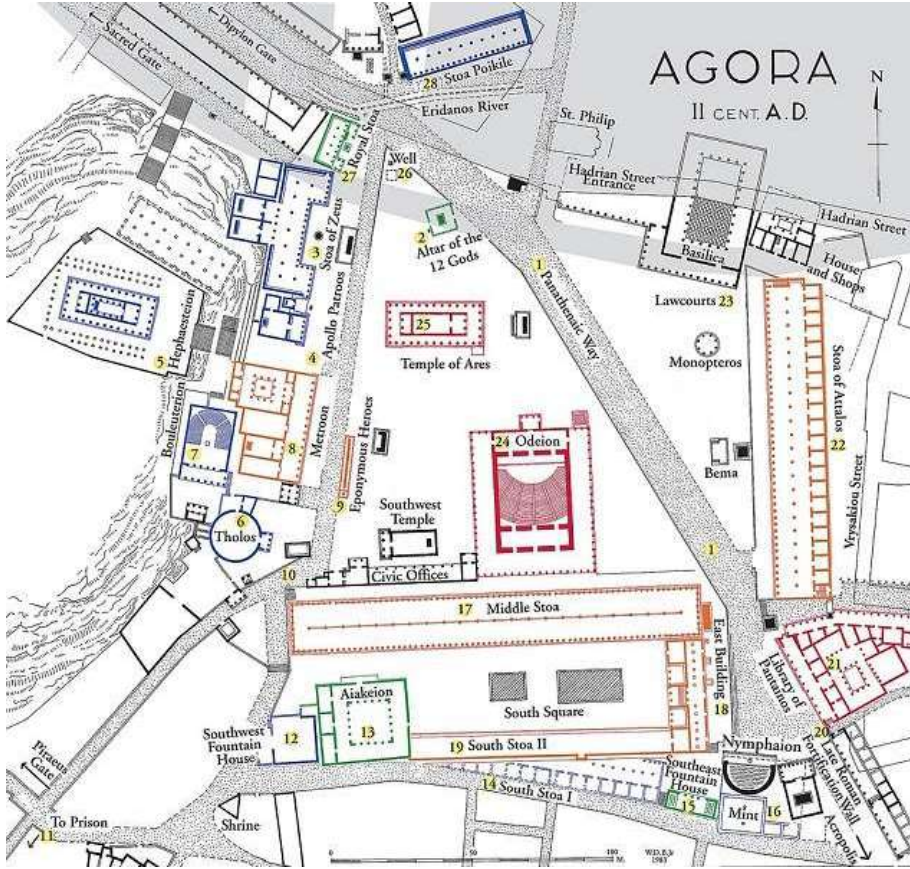
Mumford (1961), bazı pazar yerlerinin kökenlerinin çok daha öncelere, M.Ö. 2000 yılları Mezopotamya kentlerine, dayandığını söylese de genel görüş, kamusallık tanımına uygun ilk örneğin Antik Yunan agorası olduğu yönündedir.

Antik Yunan kentleri, ana ticaret alanı olan agora etrafında örgütlenmiştir. MÖ. 8-5. yüzyıllarda henüz net bir geometrisi olmayan agoralar, sokakların kesiştiği yerlerde kendiliğinden meydana gelmiş tanımlı alanlar olarak var olmakta ve ticari, sosyal, dini birçok işlevin kentte bulunduğu noktada yer almaktaydı. MÖ. 4. yüzyıla gelindiğinde agora kent içinde kendisine daha tanımlı bir yer buldu ve çevresindeki yapılarla birlikte agoranın da formu belirginleşti. Fonksiyonlarını hala yerine getiren, herkesin bulunabildiği ve kentte sosyallığın kalbi olan agora, yarı açık alanlar sağlayan stoalar ile çevrilmiş ve girişler belirli noktalardan alınmaya başlanmıştır.

Sennett'e göre (1998), agoranın önemi, birbirinden çok farklı hayatlara, koşullara sahip insanları bir araya getiren çok fonksiyonlu yapısında saklıdır. Bu yapısı ile agora kişinin, tanımadığı insanlarla, kültürlerle, karşılaşmasına vesile olmuş ve insanların bir arada bulunabilme, yaşayabilme yolları keşfetmelerinin önünü açmıştır. Üstelik bunun çok basit yöntemlerle ve doğal bir şekilde meydana gelmesini organize etmiştir. Şehirde yaşayan insanların çoğunluğunun kölelerden oluşması, kadınların ve bazı grupların siyasetten dışlanması gibi kapsayıcı olmayan koşullara rağmen agoralar toplumun, o günün şartlarında mümkün olabilecek kamusalılığı sağlarken mimariyle nasıl ilişkilendirdiğine dair fikir vermektedir.

Şekil 2.1. Atina Agorası perspektif görünüşü (URL-1)

Şekil 2.2. Agora planı (URL-2)

Resim 2.1. Smryna Agorası (MÖ.400) kalıntıları (URL-3)

Resim 2.2. Smryna Agorası (MÖ.400) kalıntıları (URL-4)

Resim 2.3. Atina Agorası (MÖ. 500) kalıntıları (URL-5)

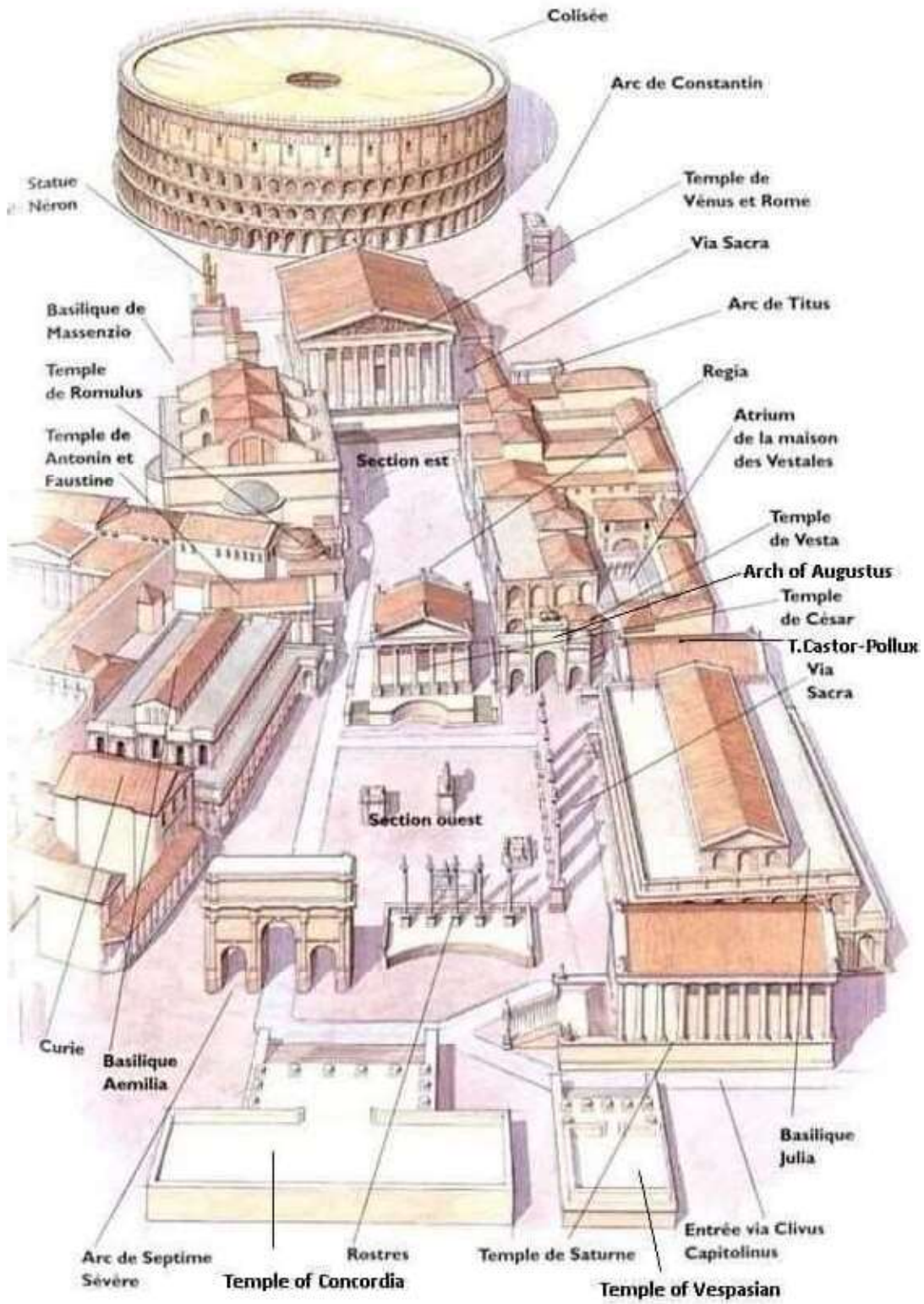
2.2. M.Ö. 2. Yüzyıl-Forum ve Plaza

Roma döneminde, devlet otoritesinin artmasının kamusal alana yansımalarının bir sonucu olarak, giriş çıkışların artık kapı ve geçitlerle daha kontrollü hale getirildiği agoraların yapısal olarak daha kapalı olduğu görülür. Agoralar bu dönemde çok fonksiyonlu yapısını kaybetmiş ve temel olarak ticaret işlevini sürdürmüştür.

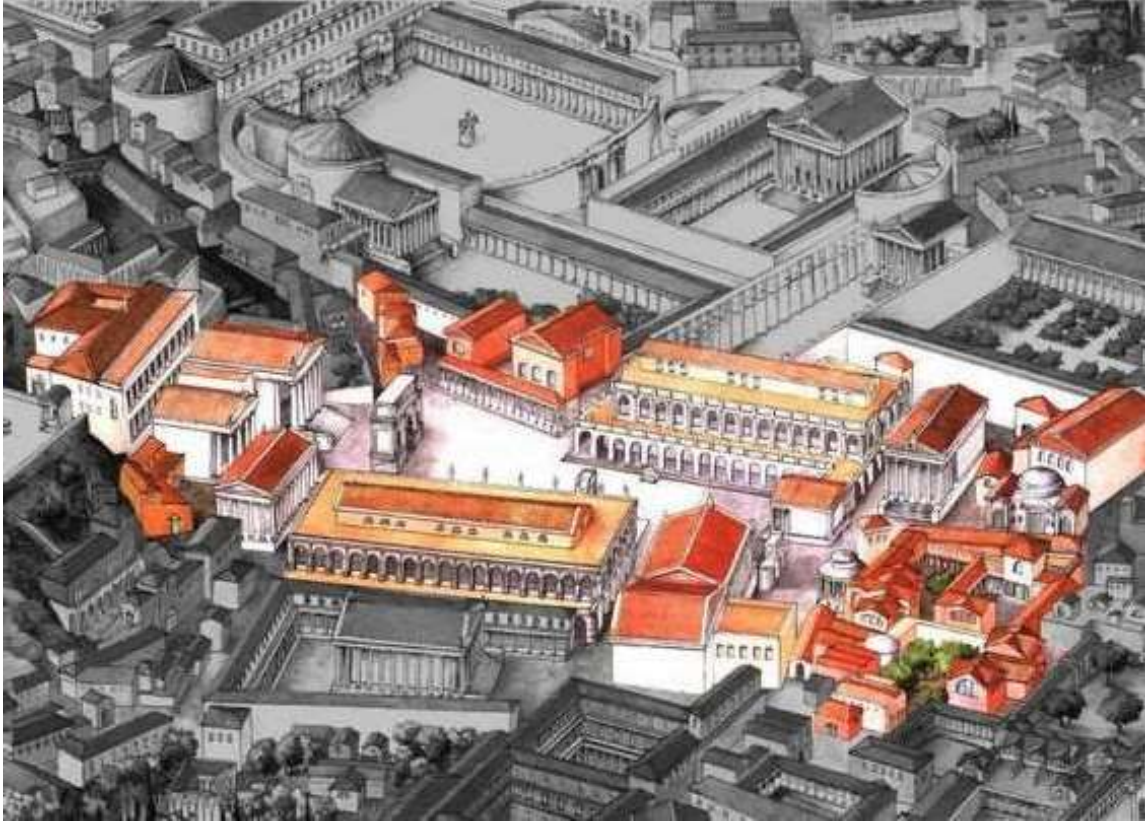
Roma kentlerinin kamusalığının sürdüğü esas mekanı ise, Yunan akropolü ve agorasının birleşimi sayılabilecek olan forum olmuştur. Forum; buluşma, toplanma, spor aktiviteleri, ticari, dini ve politik etkinlikler ve gibi birçok işlevin gerçekleştiği kapalı, yarı-açık ve açık alanlardan oluşur.

Roma kentlerinde bulunan, kamusalık barındıran bir diğer mekan olan plaza, işlevi yönüyle forumdan biraz farklıdır. Plazalar ticari, sosyal ve çok amaçlı ortak mekanlar tanımlar ve kent merkezlerinde yoğun ticari bir yaşam barındırır. Forumlar ise ticari ve çok amaçlı olmasının yanı sıra çevresinde bulundurduğu yönetim yapılarıyla otoritenin mekanı olarak plazalardan ayrılmaktadır.

Roma'da daha totaliter bir yönetim anlayışının hakim olmasının etkisiyle, kamusalığın, Yunan'a göre daha planlı ve tanımlı bir tasarım anlayışıyla kente dahil edildiği söylenebilir. Roma'da kamusal bir alanı ve meydanları tanımlamada, heykel ve anıtlardan faydalanılmıştır.

Şekil 2.3. Roma Forumunda yer alan yapıların yerleşimi (URL-6)

Şekil 2.4. Roma Forumu perspektifi (URL-7)

Resim 2.4. Roma Forumu (M.Ö. 500) kalıntıları (URL-8)

2.3. M.S. 6-16. Yüzyıl-Pazar Yeri

Antik dönemdeki otorite orta çağda yerini, derebeylik sistemine bırakmıştır. Kilisenin her alanda etkili olduğu bu dönemde otorite kamusal açık mekanlardan, kilise katedral gibi dini yapıların tanımladığı kapalı mekanlara doğru yönelmiştir. Bunun sonucunda kent yapısı bu mekanları esas alarak geliştirilmiş, örneğin kilise önleri kamusal bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Festival ve törenlerin yapıldığı kilise önü meydanları belirli günlerde pazar yeri olarak da kullanılmıştır. Mumford'a göre bu dönemde sokaklar, organik, ticari ve yaşayan bir kamusallık geliştirmiştir (Mumford, 1961).

Bu dönemde görülen kamusallığı olumlu olarak değerlendiren bir diğer isim olan Alman sosyolog Hans Paul Bahrtdt, ilk kamusal tasarım örneği olarak kabul edilen agoralar yerine, orta çağ pazar yerini gösterir. Ona göre orta çağ pazar yeri, bireylerin bir aradalığının parçalı olduğu gerçeğini içerir. Gelenekselleşmiş davranış biçimlerini, sembolik durumları ve insanlar arasındaki mesafeyi tamamen ortadan kaldırmadan insanları, aralarında köprü oluşturacak temsil yolları geliştirmeye zorlar. Böylece kişiye, diğer anonim bir kişiye karşı, sağlam bir sosyal bağla bağlı olmadan sadece bir insan olarak saygı duymayı öğretir. Bahrtdt'a göre orta çağ pazarının kamusallığı aynı zamanda demokrasinin temel ilkelerinin de ortaya çıktığı yerdir (Kratochvíl, 2013).

Resim 2.5. Avrupa'da bir pazar yeri (URL-9)

Resim 2.6. Pazar yeri (URL-10)

2.4. M.S. 14-18. Yüzyıl – Meydanlar

Bu dönemde tasarlanan ve tıpkı agoralarda olduğu gibi sokakların kesişiminde oluşturulan meydanlar, kilisenin kapalı alanlara çektiği ve kapalı mekanların önüyle sınırladığı kamusal alan anlayışını kırmış, kente kattığı canlılık, çeşitli işlevleri bir arada bulundurma ve ihtiyaçları karşılama gibi yönleriyle kentlerin merkezi haline gelmiştir. Agoralardaki kendiliğinden ve doğrudan insanları buluşturma amacıyla yapılan tasarıma karşın meydanlar daha planlı ve tanımlıdır.

Sokakların kesişiminde kendiliğinde doğal bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkan agoraları yönetim anlayışının totaliterleşmesiyle forumlar izlemiş ve kilisenin hakim olduğu yıllara gelindiğinde kamusallık kapalı alanlara ve bu yapıların önündeki sınırlı alanlara yönelmiştir. Rönesansta ise bu sınırlar aşılma istenmiş ve kentler yeniden agoraların insanları buluşturduğu canlı haline döndürülmeye çalışılmıştır. Sanayi devriminin ve sebep olduğu göçlerin etkisiyle kente sosyal ve kültürel işlevler de eklenmeye başlanmış böylece park, kafe, restoran, tiyatro gibi yeni kamusal tasarımlar ortaya çıkmıştır.

Rönesans döneminde, kent kavramının da gelişimiyle, kamusallık taşıyan tasarımlar elde edilirken bazı kentsel politikalar takip edilmeye başlanmış; sokak, meydan ve avlular tasarlanmıştır. Böylece meydan, kentin önemli bir kamusal alanı olmuş ve kent yaşamının merkezi haline gelmiştir. Fakat tasarlanan kamusal mekanlar görsel kaygılarla

oluşturulduğundan işlev ikinci planda kalmış ve bu tasarımların kamusalığa katkıları potansiyellerinden oldukça az olmuştur (Gökgür, 2008).

Meydanlar ile, sivil hayatın önemi vurgulanmak istenmiş ve ticari aktiviteler buna uygun bulunmamış, böylece meydanlarda ticari işleve yer verilmemiştir. Bu dönemde klasik döneme öykünülerek sanat ve güç arasındaki bağa önem verilmiştir. Ticaret mekanlarına ve pazar yerlerine heykel ve anıtlar yapılarak mekansal olarak pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Resim 2.7. Piazza San Marco, Venedik (URL-11)

Resim 2.8. Piazza San Marco, Venedik (URL-12)

2.5. 1715-1815 – Yeni Kamusalık Arayışları (Parklar, Kafeler)

1700'lere gelindiğinde, meydan ve sokak gibi kamusal tasarımların etkisi azalmıştır. Avrupa'da 1670'lerde çıkan yangınlar sonrası kentler yeniden yapılanmaya başlamasıyla ve kentlerin aldıkları göçlerle ekonomik sosyal dengeler değişmiştir. Bütün bunların da etkisiyle, rönesans döneminde tercih edilen etrafı çevrili, tasarımın sınırlarının çok net olması nedeniyle kullanıcısını kısıtlayan meydanlar ve kamusal tasarımlar tercih edilmemeye başlamıştır. Bunların yerine kentin sıkışıklığında boşluklar yaratan, kullanıcısını sınırlandırmayan, kısıtlı aktivitelere yönlendirmeyen ve kentsel boşluklar tanımlayan tasarımlar ilgi görmüştür.

Toplumun alışıldık yapısının zamanla çözülmesi ile bireylerin birbirleriyle karşılaşabilecekleri, doğrudan yönetimin kontrolünde olmayan sosyal kamusal mekânlar kentlinin kamusalık ihtiyacına cevap olarak çoğalmıştır. Parklar, sosyal karşılaşma ve iletişime sahne olan sokaklar, ticari ve sosyal bir kamusal imkanı sunan pasajlar, kafeler, restoranlar, opera ve tiyatro salonları bu sosyal kamusal mekanlardan bazılarıdır. Sennett'e göre, doğal bir sürecin sonunda ortaya çıkan kamusalık sayesinde bu dönemin kentleri oldukça dinamik bir yapıdadır (Sennett, 1996).

2.6. 1760 – 1840-Özel Hayatın Önem Kazanması

Sanayi devriminin etkisiyle kentlilerin özel hayatlarında yaşadıkları değişimler kente de yansımıştır. Kentler sosyal, ekonomik, kültürel ve daha birçok yönden hızla dönüşmeye başlamıştır. 1800'lerin Avrupa kentlerinde iyice yaygınlaşmış olan; sosyal, kamusal nitelik taşıyan park, kafe gibi mekanların sokak ve meydanlarla kurdukları doğal ilişkiler zayıflamıştır.

Meydanlar ve kentin içinde yer alan geniş boşluklar farklı alanlardaki etkinliklerin bir arada bulunduğu toplanma mekanları olma özelliğini yitirmiştir. Bu alanlar yalnızca belirli etkinliklerin gerçekleştiği gelip geçilen simgesel birer alan haline gelmiştir. Eskiden meydan etrafında toplanan ve burayı canlı kılan ticari, sosyal birçok mekan, meydana uzaklaşmıştır. Böylece insanların bir araya geldikleri, sosyalleştikleri karşılaştıkları, kamusalı pekiştiren mekanlar olan kafe, park ve tiyatrolar meydanlardan uzak bu alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır.

Bu döneme kadar hala sürmüş olan, kentlilerin birbirini giyiminden, görünüşlerinden tanıma, böylece geldikleri yere, ailelerine ve işlerine dair kategorize edebilme imkanı ortadan kalkmıştır. Kent artık birbiri hakkında eskisi kadar peşin hüküm veremeyecek, birbirine yabancı insanlarla dolu bir yer haline gelmiştir. Bu değişimler ve yaşanan sınıfsal karmaşıklık sonucunda, 1800'lerin ortalarına gelindiğinde sokak, özellikle üst-orta gelir sahibi kentli için kamusal özelliklerini çoktan yitirmiş ve yalnızca düşük gelir gruplarının kullandığı bir kentsel alan olmuştur. Hatta sokak üst-orta sınıfın gözünde kurtulunması gereken bir kentsel kusur haline gelmiştir (Brill, 1989).

Kent hayatında kentli için ailesi ve yakınları dışındaki kişilerle kurduğu bağlarla toplumsallığa katkı sağlayan kamusal yaşam canlılığını yitirmiştir. Eskiden kişiler için önemi olan fakat canlılığını ve önemini yitiren kamusal alan zamanla yerini özel hayata bırakmıştır. Kamusal hayat artık ancak özel hayatın gerektirdiği ölçüde önemli olmaya başlamıştır.

2.7. 1932-CIAM Kongresi

1932 yılında yapılan CIAM (Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi) ile modern şehirciliğin ilkeleri "Atina Kartası" adı altında birleştirilmiş ve bölgeleme (zoning) kavramı geliştirilmiştir. Kent "işlevsel bir birim" olarak tanımlanmış ve bölgeleme ilkesine göre kentin 4 ana işlevi; barınma, dinlenme, çalışma ve ulaşım olarak belirlenmiştir.

Atina Kartası'ndaki ilkeleri takip eden modern şehircilik hareketiyle kentsel tasarım ve mimarlıktaki sokak, cadde, kamusal ve özel alanlar, cephe gibi birimlerin birbirleriyle ve kentle kurdukları ilişkiler hızla değişmeye başlamıştır. Kentten ve diğer işlevlerden yalıtılmış konut tasarımlarının etkisiyle kentteki birimler ve işlevler arasında ilişkileri kurgulayan ve pekiştiren bağlayıcılar ve kamusal niteliği taşıyan tasarımlar hızla eksilmiştir.

Bu sebeplerden Atina Kartası'ndaki ilkeler, materyalist bir yaklaşımla ele aldığı kentte işlevsel yapıyı ön plana çıkarmasıyla insan boyutunu büyük ölçüde göz ardı ettiği yönünde eleştiriler almıştır (Tétard, 2002).

Bölgelemeye karşı çıkan çevrelerde, uygulamalar ile sokağın tek bir işlev-ulaşım-etrafında organize edilerek deneyimsel potansiyelini kaybettirildiği görüşü hakimdir. Le Corbusier'in

sokağa bakış açısına atıfta bulunan Lefebvre, bölgeleme ile ulaşımın iş ve yaşama arasındaki ulaşım indirgendliği görüşüne katılarak şöyle ifade eder: “Sokağın öğretici, sembolik ve oynak işlevleri Le Corbusier’in gözünden kaçmıştı” (Lefebvre, 2003).

Lefebvre, sokağın ulaşım işlevine indirgenmesinin neden endişe verici bir gelişme olduğunu; kente ve mekana etkisini daha detaylı bir şekilde şöyle açıklar: “Trafikte dolaşan kişi (arabayla) gidebilmek için bakar ve sadece işine yarayanı görür; dolayısıyla (maddileşmiş, makineleşmiş, teknikleşmiş) kendi güzergâhından başka bir şey görmez ve bunu da tek bir açıdan-işlevsel yararcılık açısından-görür: hızlılık, okunurluk, kolaylık... Mekân artık indirgemeleri içinde kendini gösterir” (Lefebvre, 2014).

2.8. 1961 – Bölgeleme Karşıtı Hareket

Jacobs, 1961 yılında yayınlanan *Life and Death of Great American Cities* (Büyük Amerikan Kentlerinin Yaşamı ve Ölümü) kitabıyla, tek bir işleve odaklanan konut projelerini, kentteki farklı işlevleri birbirine bağlarken kentliyi otomobile mecbur şekilde tasarlayan yolları ve ayrı bir yerde konumlandırılan ticari birimleri eleştirmiştir. Şehrin merkezindeki canlılığının ve kent yaşamına katkısının önemli olduğunu vurgulamıştır. Kentin belirli bölgelerinde yalnızlığa itilen konutların kentteki kopukluğu beslediğini ve kamusalılığı baltaladığını belirtmiştir (Jacobs, 1992).

Jacobs gibi kentin canlılığını yitirmemesi için yaya sirkülasyonunun önemi üzerinde sık sık duran Montgomery (1998), insanların kesintisiz, sınırlı aktivite imkanı bulunan sokakları tercih etmeme yönünde eğilimleri olduğunu ve bu nedenle bu tür sokakların zamanla kentten ve kentliden kopuk bir kimliğe bürüneceğini belirtir. Bu karşı çıkışlar, büyük bir etki yaratmış ve bölgeleme ilkesinin sağlıksız sonuçları olacağını düşünen birçok kişi tarafından benimsenmiştir. Böylece tasarım çevrelerinde farklı işlevleri bir araya getirme fikri gündeme gelmiştir. Kentlerde merkezlerin ve kamusal alanların zamanla terk edilmesi ve üst gelir grubu kişilerin merkezden uzakta yeni gelişen konut alanlarına yönelmeleri ile birlikte bölgeleme karşıtı hareketin eleştirileri kentte kendini göstermeye başlamıştır. Kentlerde merkez dışında farklı odaklar oluşmuş ve kamusallığın kaybı daha fazla alanda fark edilir olmuştur.

2.9. 1962-Kamusal Alan Kavramının Tartışmalara Dahil Olması

1962 yılında, Habermas'ın Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü adlı eseri ile birlikte “kamusal alan” kavramı tasarım alanının konusu olmuştur. Habermas eserinde ayrıca, kamu, kamusal, kamuoyu kavramlarının tarihsel süreçlerini incelemiştir; meydan ve sokak gibi birimlerin nasıl ortaya çıktığını açıklamıştır. Kamusal kavramını tarihi, fiziki ve sembolik özellikleri ile tartışmıştır. Kamusal özelliği taşıyan tasarımlarda, toplumsallığın gelişimine, ortak fikir ve eylemlerin ortaya çıkışına ve politik alt yapısına değinmiştir (Habermas, 1997).

2.10. 1993 Yeni Şehircilik Tüzüğü (Charter of the New Urbanism)

Bölgeleme anlayışına karşı çıkanların çoğalması ve Jacobs'ın da etkisiyle, kentlerde canlılığın ve kamusal alanın önemini vurgulayan “yeni şehircilik anlayışı” ortaya çıkmıştır. Bu yeni anlayışın önemsendiği, kentteki işlevlerin ve kullanıcıların ayrıştırılmaması, tasarımların tek tipleştirilmemesi, kentteki herkesin erişimine ve sosyal ihtiyaçlarına uygun olması gibi ilkeleri içeren Yeni Şehircilik Tüzüğü (Charter of the New Urbanism) 1993 yılında yayınlanmıştır. Yeni şehircilik anlayışı ile birlikte kamusal, kentsel planlama ve mimarlık alanlarında yeniden ciddi tartışmalara açılmıştır. Kentsel alanda kamusal tasarımların önem kazanmasının ve yoğun tartışmaların odağı olmasının ardından konu, mimarlıkta da temel konulardan biri haline gelmiş, mimari yapılarda kamusal mekan denemeleri ve arayışları hız kazanmıştır.

2.11. 1998 Atina Kartası

Kente ve tasarıma dair kamusal ve kentsel canlılık gibi konularda tartışmaların alevlenmesiyle birlikte, 1933 yılında yayınlanan Atina Kartası'nda söz edilen bölgeleme politikaları yerine; 1998'de yayınlanan ve 2003 yılında revizyonu tamamlanan yeni kartada kent, canlılık ve çok işlevlilik kavramları odağında ele alınmıştır. Ayrıca çok merkezlilik konusunun da yer aldığı kartada kullanıcıyı belirli bir yaşam düzenine yönlendiren katı bir bakış açısı yerine kentlinin istek ve ihtiyaçlarına göre düzenlenecek esnek ve katılımcı bir bakış açısı hakim olmuştur. 1933 kartasından farklı olarak kentin ekonomik, ekolojik değerleri ve vizyonuna da yeni kartada kapsamlı olarak yer verilmiştir.

2.12. 1995-2000 – Alışveriş Merkezleri

Otomobilin yaygınlaşması, kentte yaşayan orta sınıfın kent merkezinden uzakta daha korunaklı ve özel konut alanlarını tercih etmesini beraberinde getirmiştir. Şehir hayatından ve şehrin karmaşıklığından uzak, sakin, temiz ve güvenli oldukları için tercih edilen bu bölgeler, yaşayan topluluklar bakımından pek çeşitli sayılmazdı. Bu nedenle bu bölgeler zamanla, halkın sadece belirli bir kısmının bulunduğu, etkileşimin nadir olduğu yalıtılmış bölgelere dönüşmüştür. Yoğun talep gören bu yeni yerleşim alanlarında, kent merkezinde sokaklarla, meydanlarla karşılanan kamusallığa bir alternatif olarak alışveriş merkezleri türemiştir (Carr ve diğ., 1992).

Bu dönemde sermaye sahiplerinin giderek daha çok güç kazanmasıyla alışveriş merkezleri kamusallığın üretilmeye çalışıldığı tasarımlar olarak kentlerde çoğalmıştır. Üretildikleri toplumu kültürel, ekonomik ve politik olarak etkilemişlerdir. Genelinde nitelikli ve kapsayıcı bir kamusal üretiminden bahsedilemese bile yeni kamusal tasarımlar olarak alışveriş merkezleri temsil ettiği ve üreticisi olan gücü beslemiştir. Bu anlamda alışveriş merkezleri kamusal tasarımın temsil eden, etkilenen ve etkileyen özelliklerini sergileyen örnekler olmuştur.

1920-1950 yıllarında bu amaçlarla ortaya çıkan bu alışveriş merkezleri çok işlevlilik ve ihtiyaca yönelik çözüm üretme gayesiyle tasarlanmış kamusal niteliğinden söz edilebilecek mekanlar olmuştur. 1960'lardan sonra ise bu tavrın kalmadığı ve alışveriş merkezlerinin işlev yönünden sınırlı hale geldiği söylenebilir. Bu anlayış, dönemin etkisiyle alışveriş merkezlerindeki tasarım arayışlarını biçimsel denemelere indirgemmiştir.

2.13. 2000 Sonrası – Bina İçi Kamusal Mekan Çözümlerinde Artış

Sokakların ve meydanların kamusal niteliklerini kaybetmeleri sonucu kent merkezinin parçalı bir yapı göstermeye başlamasıyla, kent çeperlerindeki yeni merkezlerde yaşayan insanların kamusal ihtiyaç karşılanamamaya başlamıştır. Alışveriş merkezleri ve kültür yapıları gibi daha geniş bir kullanıcı kitlesini hedefleyen mimari tasarımlarda, kamusal içeren alanlara yer verilmesi veya tasarımlara karma işlevlerin dahil edilmeye başlanması kullanıcıların kamusal talebindeki yoğunluğu gösteren gelişmelerdir (Akgün, 2010).

Bu durum günümüzde de devam etmektedir. Kamusallık merceğinden yapıları inceleyen kent plancısı ve mimar Hartevelt ve Brown da benzer şekilde, yapıların içlerindeki kamusal nitelik taşıyan alanların oranının git gide arttığını ifade eder (Karayılanoğlu, 1932).

İlk bakışta kamusallık adına olumlu görünen bu değişim süreci, kullanıcı sayısını ve ticari yoğunluğu artırmak isteyen özel mülk sahiplerinin elindeki kamusal tasarımların sermaye mekanlarına dönüşmesi ile sonuçlanmıştır. Sermaye sahiplerinin amacı kamusalılığı besleyen, kamuya hizmet eden tasarımlar ortaya koymak değil, eşitlikçi ya da kapsayıcı olmasa da kamusalılık barındıran bir tasarım yaklaşımı ile daha geniş bir kullanıcıya ulaşmak olmuştur. Bu durum niteliksiz ve kapsayıcı olmayan sözde kamusal tasarımlara neden olmuştur.

Kent merkezinde yer alan ve zamanla kamusallık niteliğini kaybetmiş sokak ve kaldırımlar da bu değişime dahil edilmiş, özel mülk sahipleri ticari kaygılar ile bu alanları işgal etmeyi kendilerinde hak görmeye başlamıştır. İşgal edilen bu alanların tasarım ve kontrolü de mülk sahipleri tarafından yapıldığından kente kalan, kamusal nitelikten uzak doğrudan tüketim odağında şekillenen mekânlar olmuştur. Gerek kent merkezinde gerekse kent çeperindeki yeni merkezlerde bulunan bu tarz sözde kamusal tasarımlar, kullanıcıları kendi ticari hedeflerine yönelik olarak ayırıştırarak bu alanlarda kapsayıcılığı imkansız hale getirmektedir. Böylece bu sözde kamusal tasarımlar sadece ilgisine ve hedeflediği kitleye yönelik alanlar olmaktan öteye geçememektedir.

Örneğin, Atakule alışveriş merkezinin çatısında kurgulanan halka açık kamusal teras alışveriş merkezinin genel kullanıcısı belirli bir kesimle sınırlı olduğu halde; gençlerin bulunduğu, sokak sanatçılarının performans sergilediği, insanların yiyecek içeceklerini alıp geldiği, sosyalleştiği ve kentin önemli bir seyir terası olarak yoğun kullanılan kamusal bir nitelik göstermekteydi. 2022 yılında kulenin de yeniden ziyarete açılmasıyla birlikte teras alanına olan ilginin daha da artmasıyla teras kullanımı ücretli hale getirilmiş ve teras giriş çıkışları ayrıca bir güvenlik kontrolüne tabi tutulmuştur. Böylece sınırlı kapsayıcılığına rağmen başlangıçta kamusal bir nitelik taşıyan alan tamamen sermayeye hizmet eden bir mekana dönüşmüştür.

Resim 2.9. Atakule Alışveriş Merkezi terası (URL-13)

Resim 2.10. Atakule Alışveriş Merkezi terası amfi (URL-14)

Kent merkezinin çeper dışına kaymasıyla birlikte yoğunluk kazanan bir bölgede yer alan Armada alışveriş merkezi sermaye sahiplerinin kamusalılığı kullanıcıların ilgisini çekmek için kullanmalarına dair benzer bir örnektir. Armada, kentin canlanan bir bölgesinde kalan fakat üst gelir grubuna hitap etmesinden dolayı sınırlı kullanıcı tarafından tercih edilen bir alışveriş merkezi yapısıydı. Yeni yapılan ek bina ile birlikte alanı canlandırması için kamusalılık yaratması amacıyla bir iç sokak tasarlanmıştır. Bu haliyle yapıya gösterilen ilgi artmış ve alışveriş merkezinin işlevinden ayrı olarak iç sokak daha çok kullanıcıya hitap etmiş bu anlamda başarılı olmuştur. Fakat kendi içine kapalı, taşıt ulaşımına bağlı ve kente herhangi bir katkı sağlamayan bu alan kentle bütünlük içinde olamayarak ancak ticari ve yapay bir çevre sağlayabilmiştir.

Resim 2.11. Armada Alışveriş Merkezi iç sokak (URL-15)

Resim 2.12. Armada Alışveriş Merkezi iç sokak (URL-16)

2.14. Covid Sonrası ve Metaverse

Hali hazırda büyük bir hızla gelişmekte olan teknoloji ve iletişim alanları, küresel çapta krizlere ve etkiye sebep olan Covid sonrası ivmesini artırmıştır. Salgınla birlikte kamusal alan olgusu, ortak paylaşılan fiziksel alanlardan, yeni teknolojilerin ön plana çıktığı sanal ortamlara evrilmiştir. Bu durum, kamusal alanın anlamının yanında biçiminin de şekil değiştirdiğini göstermektedir.

Bütün bunların sonucu olarak insanların kamusal ihtiyaçlarında, mekan tercihlerinde, sosyal ilişkilerinde uzun süreli değişiklikler olmuştur. Bugün gelinen noktada birçok ihtiyacın karşılanması ve çoğu işin halledilmesi için ev yeterlidir. Kişinin bir bilgiye ulaşmak için fiziki ve mekansal etkileşimde bulunma zorunluluğunun ortadan kalkması, süregelen kamusal yaşamı ve kamu mekanlarına olan öncelikli ihtiyacı sarsmıştır (Sennett, 1977).

Örneğin belediye meclisinin duyurularını öğrenebilmek için belediye binası önündeki meydana gitmek gerekmediğinden meydan artık yalnızca bazı özel etkinliklere sahne olan anıtsal bir kamusal mekana dönüşmüştür. Telefon, televizyon ve özellikle bilgisayarın aracı olduğu yeni sanal dünya ise etkileşim kurabilmek, bilgi edinebilmek için çok daha çeşitli ve geliştirilebilir imkanlar sunarak fiziksel kamusal tasarımların aracı olduğu doğrudan iletişimin yerini almaktadır (Gehl, 1987).

Low (2013), kamusal fiziki ve mekansal ifadeleri dışında, erişilebilirlikte bir meydan ya da sokak kadar başarılı sayılabilecek olan sanal ortamı da içerdiğini belirtir. Kamusal fiziki mekanda temsiliyetini günden güne yitirmekteyse bile sanal ortamda varlığı git gide netleşmekte ve değişerek kendini ifade edecek daha iyi yollar bulmaktadır.

Sanal ortam ile ilgili en büyük handikaplardan biri, geçmişte alışveriş merkezlerinin geçirdiği değişime benzer şekilde; güçlü ya da avantajlı olanın yönlendirdiği bir hale bürünerek kapsayıcılık, eşitlik gibi niteliklerinin tehlikeye girmesidir (Agacinski, 2001).

Eşitlik konusuna sağlık ve kent perspektifinden bakan Salama, covid sonrası dönemin dijitalleşme gibi etkilerinin bireylerin yanı sıra toplumlarda, hükümetlerde, kuruluşlarda da görüleceğini ve o dönem “yeni normal” denilenin zamanla gerçek normal olacağını söyler. Bu normallikte, insanların çoğunun yüksek binalarla donatılmış kent ortamında kapalı

alanlarda yaşayıp sağlık sorunlarına daha çok maruz kalacağından, buna karşılık insanların bir kısmının da doğayla iç içe olabilme gibi ayrıcalıklı imkanlara sahip olacağından ve bu gibi durumların yaratacağı eşitsiz ortamdan bahseder. Salgın sonrası, birçok ülkede bu durum mevcut hükümetlerce insanları kontrol altına almak için bir avantaj olarak görülerek kapsamlı kısıtlayıcı önlemler ile eyleme geçirilmiştir. Daha çok yeni olan bu kısıtlamalar insanların bireysel sınırlarını muğlaklaştırmış böylece insanlar içe kapalı, sosyalleşmenin, kamusallığın ve örgütlenmenin unutulacağı varsayılan bu düzene kolayca alıştırılmıştır. Bu konudaki benzer endişelere bir çözüm olarak Salama; dijital olarak birbirine bağlı bir dünyada şehirler, binalar ve sosyal pratikler yeniden şekillendirilirken yapısal çevre ile ilgili disiplinlerin sınırlarının, fiziksel mekanların yanı sıra sanal mekanları ve dijital bağlantılarla birlikte yaya dolaşımı ve ulaşım sistemleri gibi kentsel fiziki bağları da düşünülerek genişletilmesini önerir (Salama, 2020).

Dönem dönem kullanıcı sayısında patlamalar yaşanan metaverse evreni, birçok farklı sosyal mecrada bulunan sohbet grupları, canlı yayınlar gibi sanal dünyadaki yeni “mekan”ların kamusal niteliği ise elbette inkar edilemez. İnternet ve sanal dünyanın yeni kamusalıkları ile yeni bir demokrasi alanı yaratabileceği de varsayımlar arasındadır.

Resim 2.13. Eminem & Snoop Dog metaverse konseri, 2022 (URL-17)

Ancak kimi sosyologlar, ekran topluluklarının iletişimde düz, kısa ve kolay ifadeleri öncelediğini ve bu topluluklarda bağlantı yoğunluğunun kolayca azaltılabileceğini söylemektedir. Acı veren ya da rahatsızlık hissettiren bir yüzleşme durumundan çıkmak için tek yapmanız gereken bir tuşa basmak olduğunda, toplumsal olarak nitelikli bir kararda buluşmak düşünülenenden daha zor olacaktır. Zaman ve taahhüt gerektiren zor olaylarda hızlı kararlar bu tür görsel ağırlıklı bir ortamda daha kolay bir tercih olacaktır. Demokratik anlaşma için en önemli sosyal gereksinim ise, insanların konsantre olup bir konuda derinleşmeleridir. Böyle bir ortamı sağlamanın ise günümüzde sadece internet ortamında değil fiziki çevrede bile çok zor hale geldiği bir gerçektir.

Yakın gelecekte sanal kamusallığın fiziki kamusallığa tercih edileceğini öngören bu çalışmaların aksine insanların kentlerdeki fiziki kamusal alanlara olan ilgisinin ve özleminin Covid-19 öncesi döneme göre arttığına dair görüşler de mevcuttur.

2.15. Bölüm Sonucu

Bölümde tarihsel süreçte kamusallık anlayışını değiştirdiği ve kendinden sonrasını etkilediği düşünülen örnek ve olaylar incelenmiştir. İncelenen örnekler ve olaylar öne çıkan özellikleriyle ilişkilendirilerek aşağıdaki çizelgede özet bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çizelge 2.1. Tarihsel Süreçte Kamusalık Düşüncesinin Evrimi

Tarih	Dönemler	İlişkili Olduğu Kavramlar
M.Ö. 5. YY	Agora	İlk Kendiliğinden, doğal Net bir geometrisi yok Basit
M.Ö. 2. YY	Forum ve Plaza	Daha planlı, tanımlı bir geometri Forum: İşleve yönetim yapıları da dahil oldu
M.S. 6-16. YY	Kilise Önü-Pazar Yeri	Kilise etkisi Kamusalık kapalı mekanlara yöneldi Kilise önleri kamusal nitelik kazandı
M.S. 14-18. YY	Meydanlar	Rönesans etkisiyle kent kavramı, sokak ve meydanlar gelişti Meydan kentin merkezi oldu
1715-1815	Yeni Kamusalık Arayışları	Sanayi devrimiyle meydanın sınırları belli kentliyi kısıtlayan etkisi gitti Yönetimin etkisinin azaldığı park, kafe, tiyatro, opera gibi sosyal kamusal mekanlar ortaya çıktı
1760-1840	Özel Hayatın Önem Kazanması	Park ve kafelerin meydan ve sokakla kurduğu ilişki zayıfladı. Sosyal kamusal mekanlar meydandan uzaklaştı Kentli arasında bağ kuran kamusalık anlayışı yitirildi Meydan sembolik bir konuma geriledi Özel hayat > kamusal hayat
1932	CIAM Kongresi	Modern şehircilik Atina Kartası Bölgeleme kavramı
1961	Bölgeleme Karşıtı Hareket	Jacobs Kentsel canlılık Otomobile mecbur ulaşım yolları
1962	Kamusal Alan Kavramının Tartışmalara Dahil Olması	Habermas Kamusalığın yapılaşma süreci
1993	Yeni Şehircilik Tüzüğü	İşlevlerin ve kullanıcıların ayrıştırılmaması
1998	Atina Kartası	Canlılık Çok işlevlilik Çok merkezlilik Esnek ve katılımcı tasarım anlayışı
1995-2000	Alışveriş Merkezleri	Otomobil etkisiyle kente uzak konut bölgelerinde kamusalık ihtiyacı sonucu AVM'ler ortaya çıktı. 1920'lerde tasarlanan AVM'lerde çok işlevlilik ön plandayken 1960'lardan itibaren bu anlayış yerini sınırlı işlevin olduğu tasarımlara bıraktı
2000 Sonrası	Mimari Projelerde Kamusalık Çözümlerinin Artışı	Kentlinin ihtiyacına yönelik özel mülklerde kamusal alanların artması Mülk sahiplerinin bu ihtiyacı kullanarak sözde kamusal tasarımlar üretmesi
2020 Sonrası	Covid Sonrası ve Metaverse	Sanal kamusal mekanların ortaya çıkması Çoğunluk tarafından tercih edilen bir kamusal mekanlar olarak kendilerine yer bulmaları Bu mekânların tanımladığı yeni erişilebilirlik ağı ve sorunlarının ortaya çıkması

Çizelge 2.1.'de öne çıkan yönleri ile özetlenen dönem ve olayların fiziksel özelliklerine göre açık/kapalı olma; form özelliklerine göre doğal/tanımlı olma; işlevsel özelliklerine göre dini/sosyal/kültürel/ticari/idari olma ve erişilebilirlik, eşitlik gibi nitelikleri Çizelge 2.2'de ifade edilmiştir.

Çizelge 2.2. Tarihsel Süreçte Kamusalılık Düşüncesinin Evrimi ve Kavram İlişkileri

Tarih		M.Ö. 5. YY	M.Ö. 2. YY	M.S. 6-16. YY	M.S. 14-18. YY	1715-1815	1760-1840	1932	1961	1962	1993	1998	1995-2000	2000 Sonrası	2020 Sonrası
Dönemler		Agora	Forum ve Plaza	Kilise Önü-Pazar Yeri	Meydanlar	Yeni Kamusalılık Arayışları	Özel Hayatın Önem Kazanması	CIAM Kongresi	Bölgeleme Karşıtı Hareket	Kamusal Alan Kavramının Tartışmalara Dahil Olması	Yeni Şehircilik Tüzüğü	Atina Kartası	Alışveriş Merkezleri	Mimari Projelerde Kamusal Mekan Çözümlerinde Artış	Covid Sonrası ve Metaverse
Fiziksel Özellik	Açık	x	x	x	x			x	x	x				x	
	Kapalı		x	x		x	x	x	x	x			x	x	
Form Özelliği	Doğal	x							x	x					x
	Tanımlı		x		x	x	x	x		x			x	x	x
İşlevsel Özellik	Dini			x						x				x	
	Sosyal	x	x		x	x		x	x	x			x	x	x
	Kültürel				x	x		x	x	x				x	x
	Ticari	x	x	x	x	x	x	x	x	x			x	x	x
	İdari		x							x				x	
Erişilebilirlik		x	x		x				x		x	x			x
Eşitlik				x	x			x			x	x			x

3. MİMARLIK ALANINDA KAMUSAL TASARIM ÖRNEKLERİ

3.1. 1952-Unité d'Habitation Projesi / Cité Radieuse-Marsilya, Fransa

Kendisinin de içinde bulunduğu CIAM kongrelerinde alınan kararların toplandığı 1932 tarihli Atina Kartası ile paralel bir anlayışla konut sorununa çözüm üretmek amacıyla Corbusier tarafından, yaşayan bir mekanizma gibi düşünülüp tasarlanan Cité Radieuse ilk örneği Unité d'Habitation Projesi toplu konut tasarımına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bölgeleme kavramı ile kenti 4 ana işlev ile organize etmeyi öneren Atina Kartası sonradan eleştirilere maruz kalsa da günümüz çağdaş konut projelerinde hala etkilerini devam ettirmektedir. Bölgeleme kavramı etkisinde ve planlı olmasa da kent merkezinden uzak konut bölgeleri kurulmaya devam etmekte ve kentin sahip olduğu imkanlardan uzakta kurulan bu yeni bölgelerde özellikle yüksek yapılı konutlar tasarlanırken, Corbusier'nin yaşayan bir mekanizma olarak tasarladığı Unité d'Habitation Projesi ve Cité Radieuse'un önünü açıp mümkün kıldığı bu anlayışı tam olarak benzerleri olmasa da günümüzde de sürdürmeye çalışan projeler bulunmaktadır.

Le Corbusier'in 2. Dünya Savaşı sonrası konut ihtiyacını çözebilmek amacıyla tasarladığı Unité d'Habitation projesi, birçok ülkede uygulandı. Sağlık, trafik, gürültü, kamusallık, ulaşım gibi birçok konuya çözüm öneren projenin ilk uygulaması Marsilya Fransa'da inşa edilen Cité Radieuse'dur.

Farklı tiplerde 337 daire ile 1600 kişiye hizmet eden yapıda; zemin kat, ara kat ve çatı katında farklı işlevlerde kamusal mekanlar bulunmaktadır.

Çatısında tasarlanan anaokulu, tiyatro sahnesi, spor salonu, havuz ve bahçe; kimi yerlerde sokak gibi çalışan ara katlarında bulunan dükkanlar, revir ve otel; kolonlar üzerinde yükselerek yaya geçişine ve çeşitli kullanımlara izin verecek şekilde boş bırakılmış zemin katı ile yapı, toplu konut ve ortak yaşam anlayışına kamusallığın nitelikli bir şekilde dahil edildiği yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Resim 3.1. Cité Radieuse bina genel görünüm (URL-18)

Resim 3.2. Ortak kullanıma açık teras alanı (URL-19)

Resim 3.3. Terasta bulunan spor salonu (URL-20)

Resim 3.4. Ortak kullanıma açık teras alanı (URL-21)

Resim 3.5. Ara katta bulunan bir iç sokak (URL-22)

Resim 3.6. Ara katta bulunan bir iç sokak (URL-23)

Resim 3.7. 8 Ekim 2022, Unité d'Habitation Sakinleri Derneği'nin, Unité d'Habitation'ın 70. yılını kutlaması (URL-24)

Mimarının becerikli dokunuşuna ek olarak yapının diğer alanlarındaki kamusallığın da etkisiyle yapının giriş bölümü bina sakinlerini, anaokulu öğrencilerini, postacıları, ziyaretçileri karşılaştıran birlikte mekânı inceledikleri, bekledikleri, banklarda dinlendikleri bir buluşma noktası. Rutin olarak sağladığı bu buluşturma işlevi dışında etkinlikler için bir mekân olarak da kullanabilen giriş bölümü, çeşitli sergilerin yapıldığı bir salon, birlikte seyredebilen bir projeksiyon odası, Noel kutlamasına tanıklık eden bir mekan olarak kullanılabilir.

Resim 3.8. Cité Radieuse giriş holü (URL-25)

3.2. 1977 – Pompidou Center – Paris, Fransa

Sanayi devrimi ile kentte başrolünü kaybetmeye başlayan, kentliyi ve eylemlerini sınırladığı için alternatif kamusal tasarımların türemesine neden olan meydanlar özel hayatın kent yaşamında kamusallığın önüne geçmesiyle kamusallığın yeni ve sosyal mekanları olan park, kafe, tiyatro gibi mekanlarla da bağını yitirmiştir. Kent meydanından uzaklaşan bu mekanlar parçalı kamusalıklar üretmeye devam etseler de kentte kamusallığı bünyesinde barındıran ve meydanın yitirdiği kamusallığı kente geri veren bir tasarımın varlığından söz edilemezdi.

CIAM kongrelerinin başlattığı ardından bölgeleme karşıtı hareketin alevlendiği Habermas'ın tarihi sürecini inceleyerek ve kamusal alan kavramını dahil ederek katıldığı kamusal tartışmaları arka planında Pompidou Center, kentlerin uzun zamandan beri yitirdiği meydanı farklı bir şekilde kente geri vermeye hazırlanıyordu. Böylece Paris kentinin tarihi bir bölgesinde yapının kendisine ait arazi içinde sosyal, keskin sınırları ile kentlinin eylemleri kısıtlamayan çok basit ama etkili bir tasarım ile Pompidou Center kamusal tartışmalarına dahil edilecek bir örnek olarak ortaya çıkmıştır.

Kamusal alanın mimari tasarıma nitelikli bir şekilde dahil edilmesi konusunda belki de tüm dünyada en çok bilenen örneklerden biri olması yönüyle Pompidou Center ayrı bir öneme sahiptir. Kanıpak'ın ifadesiyle:

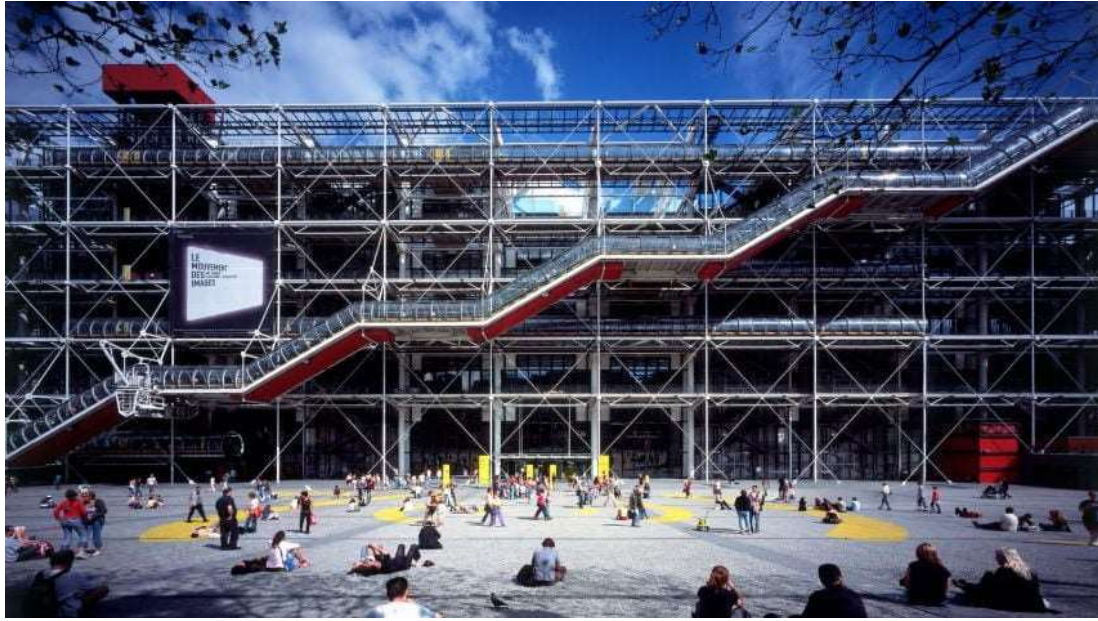
"Kamusal alanın oluşumunda doğru kurgulanmış kamusal mekanların rolü çok büyüktür. Yani, farklı kişilerin bir arada bulunabileceği fiziki mekanlar ne kadar iyi tasarlanırsa farklı fikirlerin de ortaya çıkmasına o oranda olumlu katkı olacaktır. Bu tabii ki idealize edilmiş ve hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir söylem. Hiçbir mekan tüm farklılıklara ve fikirlere açık olamıyor. Ama kamusal mekanların tasarımında farklılığın ortaya çıkmasını esas motivasyon olarak kullanan ve bunu bir potansiyel değer olarak gören tasarımlar başarılı kamusal mekanlar olarak günümüzde duruyor. Örneğin Pompidou Center'ın önündeki boşluk. Sade bir eğimden oluşan basit bir boşluk ama o kadar iyi işliyor ki, ilk akla gelen örnek olabiliyor" (Kalfa, 2008).

Mimarları Renzo Piano ve Richard Rogers tarafından, tarihi Paris mahallelerinin bulunduğu proje alanının yarısı için, küçük bir eğim ile yapının girişine doğru alçalan bir meydan tasarlanmıştır. Yapının önünde yaratılan bu kamusal mekan, zamanla Paris'in en çok kullanılan meydanlarından biri haline gelmiştir. Yapı, daha geniş olan yola sırtını dönerek ve yaya sirkülasyonunun daha yoğun olduğu tarafı giriş cephesi olarak kabul etmiştir.

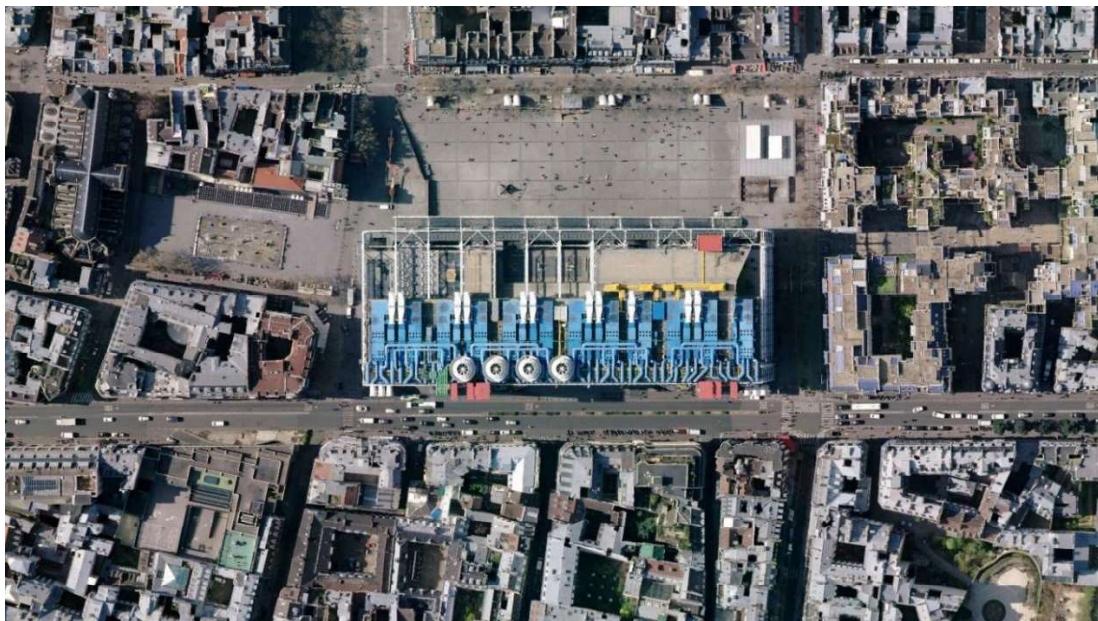
Paris kentini sunduğu yeni kamusal mekan tarifi ile değiştirmesi, kentli tarafından benimsenmesi ve zaman içinde kentlinin ihtiyaçlarına göre bu kamusal mekanın kullanım şekillerinin de değişimler geçirmesi gibi gözlemlere imkan vermesi ile; mimari tasarımlarda kamusal alanın gözlenmesi açısından deneysel ve öğretici bir örnektir.

Mimarları, programda istenen dört spesifik aktiviteyi (müze, kütüphane, tasarım merkezi ve müzik merkezi) yapıda alışlageldik kullanıcı beklentilerine yanıt verecek şekillerde çözmüştür. Yapıya ayrıca bu işlevler dışında aktivite ve eylemler ekleyerek iç ve dış mekanda kamusal alanı farklı bir şekilde var etmiştir.

Binanın önündeki açık alan, her kesimden kullanıcıya açık ve planlanmamış aktivitelere sahne olacak bir meydan olarak tasarlanmıştır. Bu her türlü olasılığa açık alan, kentlinin özgürce performans sergileyebileceği bir kent sahnesi sunar. Bu alanın davetkar ve eylemlere yansıyan özgürleştirici etkisi, yapının cephedeki olağandışı tasarımı sayesinde iç mekana da yansır. Böylece yapı, kentteki farklılıkların uyumla bir arada olabileceği bir kültür yapısı haline gelmiştir.

Resim 3.9. Pompidou Center giriş cephesi ve ön avlu (URL-26)

Resim 3.10. Pompidou Center kuş bakışı yerleşimi (URL-27)

İç mekandaki teknik işleyişi binanın dışına taşıyan ve sergileyen cephe, yapının işleyişine kamusal nitelik kazandırırken aynı zamanda iç mekanda daha temiz açıklıklar sağlayarak esnek ve açık bir plan çözümüne olanak sağlamıştır. Ayrıca panoramik seyir terası da yapının kamusallığını pekiştiren bir unsur olarak yer almaktadır.

Resim 3.11. Pompidou Center önündeki alanın farklı işlevlerde kullanımı (URL-28)

3.3. 1984 – Dallas Belediye Binası-Kumsal Etkinliği-Dallas, Amerika

Döneminde popüler olan brütalist üslupla tasarlanan Dallas Belediye Binası, zaman zaman kentli tarafından katı-soğuk üslubu nedeniyle suçlansa da halka yeterli bir kamusalılık sunamamasının nedeni daha çok meydanların ve resmi toplanma alanlarının rönesansla birlikte kazandıkları işlevlerini çoktan yitirdiği bir zamanda inşa edilmesidir.

Meydanların işlevlerini yitirerek kentte sembolik bir anlama sıkışmalarının ardından yönetimin etkisinin daha az hissedildiği, sosyal kamusalılık tarifleyen park, kafe, tiyatro gibi mekanların kentli tarafında tercih edilmesine benzer şekilde Dallas Belediye Binası önünde düzenlenen 1984 tarihli kumsal etkinliği de Belediye binası önündeki sembolik meydanı

sıkıştığı mekansal ve politik bağlamdan uzaklaştırarak kentliye sosyal bir kamusalılık önermiştir. Aralarında yaklaşık iki yüz yıl olan bu örneklerden yola çıkarak kamusal tasarımların işlevsel, politik, tasarımsal sınırlarla kuşatıldığında kentlinin ihtiyaçlarını karşılayan yeni kamusal tasarımların ortak noktalarının sosyal ve kentsel canlılığı besleyen bir kamusalılık önermeleri olduğu söylenebilir.

Tasarımı I. M. Pei'ye ait olan ve yapımı 1978'de tamamlanan Dallas Belediye Binası, nitelikli tasarımına rağmen brütalist tarzı nedeniyle kentli tarafından benimsenememiş ve uzun yıllar soğuk bulunmuş bir yapı. 1984 yılında Belediye'nin önündeki alanda bir radyo istasyonu tarafından düzenlenen kumsal etkinliğinde ise halkın binaya yaklaşımı bu tutumdan tamamen farklı yönde olmuş, etkinlik yoğun ilgi görmüştür. Bina önüne dökülen 42 ton kum ile meydan kumsala çevrilmiş ve 7 saat kadar süren etkinliğe yaklaşık 12 bin kişi katılmıştır.

Bina önündeki mimarı tarafından kamusalılık amacıyla tasarlanan fakat yıllarca ilgi görmeyen bu alan, sıra dışı bir etkinlikle. Özellikle belediye binası gibi resmi binaların artık kamusalılık açısından ihtiyaç duyulan yapılar olmaması nedeniyle bu yapılarda kamusalılık niyetiyle tasarlanmış alanların bu gibi ön yargılarla ilgi görmediği örnekler çoktur. Bu örnekte nu durum yapının ve önündeki kamusal boşluğun akıllardaki kısıtlı etkinlikler dışından bir amaçla yeniden ele alınmasıyla ortadan kalkmıştır. Kamusalılığın tariflenmesinde ve tasarlanmasında, özellikle belirli bir işleve yönelik tasarlanan yapılarda kentlinin ihtiyaçlarının dikkate alınmasının ve yapının işlevi dışında kullanıcıya tanıdığı özgürlüklerin önemi açısından Dallas belediye binasında yaşanan bu olay değerli bir örnektir.

Resim 3.12. Dallas Belediye Binası genel görünüm (URL-29)

Resim 3.13. Dallas Belediye Binası önünde kumsal partisi etkinliği, 1984 (URL-30)

Resim 3.14. Dallas Belediye Binası önünde kumsal partisi etkinliği, 1984 (URL-31)

3.4. 1990-Geyik Hendeği Geçidi – Prag, Çekoslovakya

Ülkenin geneline, kentlere, sosyal hayata, eğitime, gündelik hayata sirayet eden siyasi gerginliklerden kurtulduğunda kentte yaşanan bu rahatlama, özgürleşme ve ayrışmaksızın bir araya gelebilme ihtiyacı tasarımcıların eserlerinde de kendisini göstermektedir.

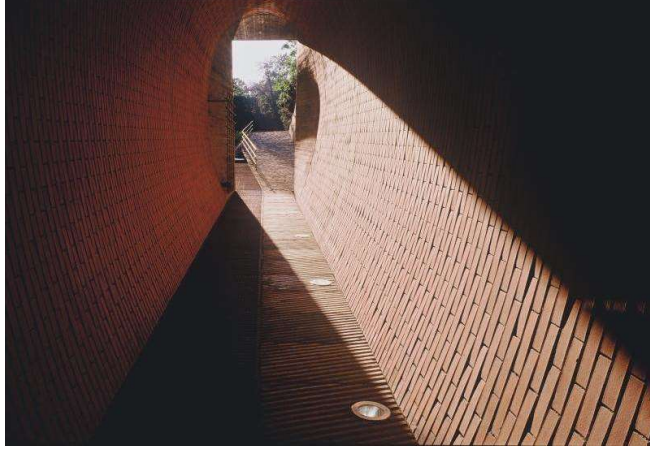
İlk kamusal tasarım örneği olan agora haklın kullandığı sokakların kesişiminde doğal bir sürecin sonunda hissedilen birçok ihtiyaca cevaben ortaya çıkmıştır. Sokak, insanlığın ilk zamanlardan beri kent yaşamında baş vurduğu, hem ulaşım hem de karşılaşmalar için en uygun ve basit kentsel tasarım elemanı olmuştur. Kilisenin baskıcı ve kısıtlayıcı etkisinden kurtulmaya çalışan Avrupa kentlerinde kentlinin bulduğu çözümün sokak, meydan ve avlular tasarlamak olduğu gibi; katı ve gergin bir atmosferin üzerlerindeki etkisini dağıtmaya çalışan Çekoslovakya halkı için de en doğal ve ilk akla gelen çözüm yine sokak olmuştur.

Böyle bir süreçten geçip sorunlu zamanları atlatarak iyileşmeye ve toplumsal barış ortamına geri dönmeye çalışan bir halktan olan tasarımcı Josef Pleskot, Geyik Hendeği Geçidi eserinde her kesimden insana, fiziksel olarak yakın bir geçiş ile bir arada bulunmanın zorunlu fakat imkansız olmayan doğal karşılaşma sürecini hatırlatmaya ve yaşatmaya çalışmıştır.

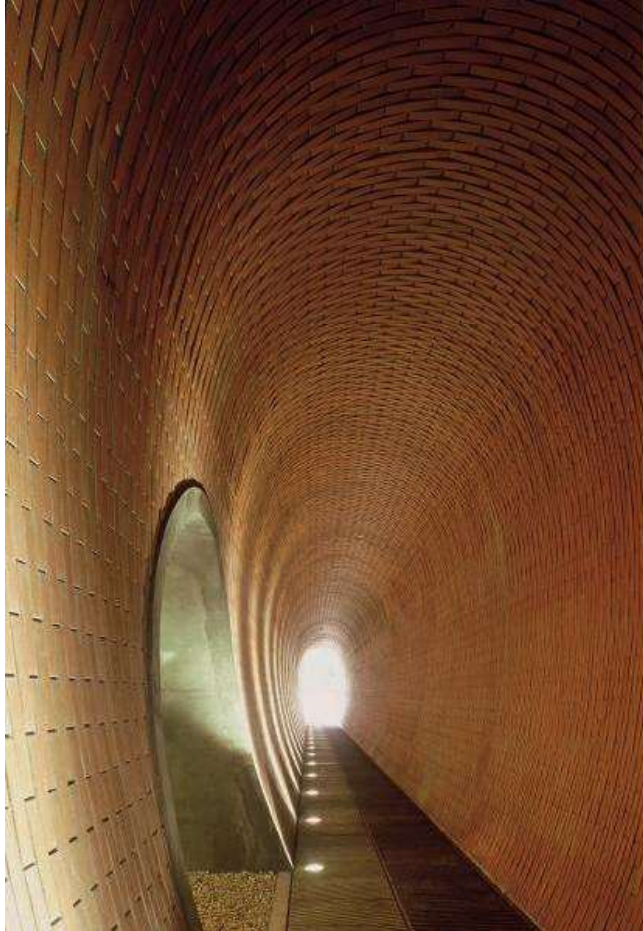
Çekoslovakya’da 1989’dan sonra demokratik atmosferin geri dönüşü ile geçmişte toplum hafızasında yer edinen gizli polisin sürekli denetimine ilişkin endişe, kamusal alandan uzaklaşmıştır. Hayatın genel düzenindeki sıkı denetim etkisini gevşetmek, kamusal alanın planlanmamış, kendiliğinden faaliyetlerle dolmaya başlamasını tetiklemiştir. Bu ortam tasarımlara yansımıştır.

Prag Kalesi ile Vlatava nehrinin arasında mevcut doğal Geyik Hendeği’nin iki ucunu bağlayan mevcut tünel Josef Pleskot tarafından çağdaş bir anlayışla yeniden yorumlanmıştır. Josef Pleskot’un, kasıtlı olarak çok dar tasarladığı geçit, eğim boyunca uzanarak devamında mimarın kentliyi doğanın içinden geçirerek sürdürdüğü bir yola dönüşüyor. Pleskot tasarımıdaki niyetini kendi sözleriyle şöyle anlatıyor: “İki kişinin, neredeyse omuz omuza dokunacakları kadar yakın geçmek durumunda olduğu bu yol ve geçit, kişiye kenara çekilip diğerinin geçmesine izin verme nezaketi gösterme şansı sunuyor. Hoş sosyal temaslar için planlı zorluklar.”

Ayrı haldeki iki farklılığın kaynaşmadan yalnızca karşılaşması; bir arada bulunan fakat bir olamayacaklar için artık bir iletişim şeklidir (Zourabichvili, 2008). Bu tasarımda kişiler arasında kurulan bu iletişim hem tasarımın hem de kentin kamusal niteliğini artırmıştır.

Resim 3.15. Geyik Hendeği Geçidi tünel çıkışı (URL-32)

Resim 3.16. Geyik Hendeği Geçidi tünel alanı (URL-33)

Resim 3.17. Geyik Hendeği Geçidi tünel çıkışı (URL-34)

3.5. 1999 Almanya Parlamento Binası-Berlin, Almanya

Bir önceki örneğe benzer şekilde gergin ve karamsar bir atmosferi kentin üzerinden dağıtmaya çalışan Almanya'da Almanya Parlamento Binasını tasarlarken Foster aynı zamanda politik olarak da doğru konumlandırmak niyetindeydi. Sembolik bir niyeti de barındıran süreç, böylece sembolik ve kamusal bir parlamento yapısı ile sonuçlandı.

Almanya Parlamento binası yönetim anlayışına dair bu sembolik yanı da bünyesinde barındırmasıyla; yönetim yapılarını bünyesine katarak agoralara, plazaya ek işlevleri de bir arada barındıran Forumlara benzetilebilir. Forumlar içerdikleri kamusalığa ek olarak döneminin yönetim anlayışını da yansıtan bir kamusal tasarım örneği olmuştur. Tıpkı forumlar gibi Almanya Parlamento binası da döneminin ve bulunduğu ülkenin yönetim

anlayışını bilinçli olarak tasarıma yansıtmış bunu yaparken kente kamusalılık adına katkıda bulunmayı da göz ardı etmemiştir.

Kötü tarihi olaylara tanıklık etmiş olan Almanya Parlamento Binası'nın 1991 yılında tekrar parlamento binası olarak kullanılmasına karar verilmesi sonucu açılan yarışmayı Norman Foster kazanmıştır.

Foster, eski binanın özgün tasarımını koruyarak, yapının önemli elemanlarından olan sembolik kubbeyi çağdaş bir yorumla yeniden tasarlayarak şeffaf bir kubbe önermiştir. Bu şeffaf kubbenin çeperinde kurgulanan spiral rampa, kullanıcıya hem kenti hem de aktif kullanılan parlamento salonunu izleme imkanı sunar. Kubbenin şeffaf yapısı ve parlamento toplantılarının halka açık bir şekilde gerçekleşmesi halkın parlamento üzerindeki denetleme yetkisini vurgularken tasarıma iç mekanda kamusal bir nitelik kazandırmıştır. Aynı zamanda kubbe ile bağlantılı gezilebilir teras ve yapı önünde kurgulanan açık alan halkın deneyimleyebileceği nitelikli bir kamusalılık oluşturmaktadır.

Berlin Parlamento Binası, yapının işlevini göz ardı etmeden ve gerekli mahremiyet ve güvenliği sağlayarak kamusal tasarıma yer vermesi açısından özel bir örnektir.

Resim 3.18. Almanya Parlamento Binasının zarar görmeden önceki hali (URL-35)

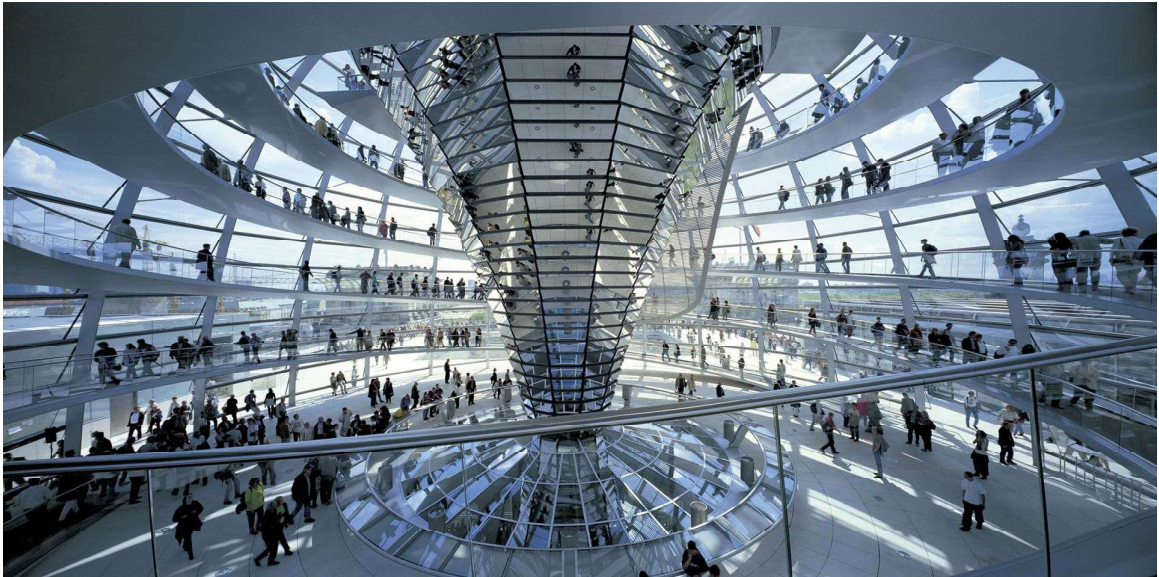
Resim 3.19. Almanya Parlamento Binası ve önünde bulunan kamusal alanın kullanımı (URL-36)

Resim 3.20. Şeffaf kubbe içinde bulunan spiral rampanın ulaştığı iç seyir terası (URL-37)

Resim 3.21. Şeffaf kubbe ile ilişkili kamusal çatı terası (URL-38)

Resim 3.22. Şeffaf kubbe içinde bulunan spiral rampa ve parlamento görüşmelerini izleme noktası (URL-39)

3.6. 2003-Parque de los Deseos-Medellín, Colombia

2000 sonrası yapıların kendi sınırları içerisinde tanımladığı kamusal tasarımların artmasına paralellik gösterecek şekilde 2003 yılında yapılan Parque de los Deseos gerek yapı öñü alanlarda, gerekse yapı içerisinde birçok farklı kamusal alan tanımlamıştır. Kentlinin kullanırken dönüştürebildiğı bir kamusal tasarım anlayışı benimseyen yapı bu yönüyle 1998 yılında yayınlanan ve 2003 yılında revizyonu yapılan Atina Kartası'ndaki canlılık, çok işlevlilik gibi önemsenen ilkelerin tümünü sağlayan bir tasarım örneğı olmuştur. Tasarım aynı zamanda kartanın vurguladığı bir diğör önemli unsur olan katılımcı ve esnek bir tasarım anlayışını da benimsemiştir.

Kuzey Medellin'in merkezinde yapılan kentsel yenilemenin önemli bir parçası olan Parque de los Deseos Kompleksi, mevcut planetaryumu canlandırırken; eğitim, kültürel ve eğlence gibi işlevleri de bir arada bulunduran önemli bir kamusal alan oluşturmuştur.

Projede astronomi ve gözlem ile ilgili etkinlikler, planetaryum karşısında kurgulanan binanın cephesinde oluşturulan projeksiyon perdesi ile yapının dışına taşırılmıştır. Bu iki kütle arasında kalan meydan hem astronomi etkinliklerine, hem film gösterilerine hem de konserlere hizmet eden nitelikli bir kamusal alandır. Gökyüzüne ve vadi manzarasına açılan teras, bu meydanın devamı niteliğinde çalışarak kullanıcıya farklı deneyim imkanları sunmaktadır.

Kamusal alanda oluşturulan hafif eğimli yüzeyler; gökyüzünü izlemek için ideal bir ortam sunarken aynı zamanda da açık havada film, resital, konser veya tiyatro gibi etkinliklerde kullanıcının kamusal alanı etkinleştirmek için yeni yollar keşfetmesine izin vermektedir.

Yerleşkenin etrafına dikilen sık ağaç dokusu, kamusal alanın geçirgenliğini sürdürürken, meydanın da çevredeki yollardan ve farklı işlevdeki binalardan korunumlu olmasını sağlamaktadır.

Planetaryum binasının zemin katında bulunan restoran biriminin geriye çekilmesi, meydandaki yaya sirkülasyonunun kesintiye uğramamasını ve böylece kamusal alanın işlevinin güçlenmesini sağlamıştır.

Yapının güney cephesi, çevresindeki atıl binaların oluşturduğu karanlık sokağa bir vitrin olması ve yayalara rehberlik eden bir ışık olması sebebiyle çevresindeki yaya sirkülasyonunu güçlendirmektedir.

Parque de los Deseos Kompleksi, mimarinin kültürel işlevi uygulamak için bir araç olarak hizmet ettiği tematik bir programla, yeni ve farklılaşabilen kamusal alanların geliştirilmesini hedeflediği için önemli bir örnektir.

Resim 3.23. Parque de los Deseos genel görünüm (URL-40)

Resim 3.24. Yerleşkede konser etkinliği (URL-41)

Resim 3.25. Yerleşkede film gösterimi (URL-42)

Resim 3.26. Yerleşkede astronomi etkinliği (URL-43)

Resim 3.27. Planetaryum yapısının vitrin görevi gören güney cephesi (URL-44)

3.7. 2008 – Oslo Opera House – Bjørvika, Oslo, Norveç

Rönesans zamanında Avrupa’da kent kavramının gelişmesiyle, kentler yeni bir tasarım anlayışıyla adeta yeniden kurulmaya başlanmış ve bu amaçla sokak, meydan ve avlular tasarlanmıştır. Bu dönemde tasarlanan meydanlar, kente kattığı canlılık, çeşitli işlevleri bir arada bulundurma ve ihtiyaçları karşılama gibi yönleriyle kentlerin merkezi haline gelmiştir. Buna benzer bir anlayışı Oslo kentine uygulayan Snohetta, Oslo Opera Binası tasarımıyla kente kattığı kentsel canlılık, işlevsel çeşitlilik ve kamusal alan anlayışıyla ve kentin kaderini, kullanım şekillerini değiştirmiş ve adeta kentin merkezi/meydanı haline gelmiştir.

Oslo Opera Binası yapının sınırı ile oynayarak ve tasarımın sınırını bilinçli olarak muğlaklaştırarak kentin kamusalılığına katkı sağlayan ve kendini kentin merkezi konumuna getirerek kenti dönüştüren bir tasarım olması açısından önemlidir.

Yapının esnek sınır tasarımı sayesinde kullanıcıya sunduğu kamusal alanlar; kullanıcının talebi doğrultusunda konser alanı, etkinlik alanı, buluşma yeri, seyir terası veya suya temas edilebilen bir kıyı gibi çeşitli işlevlerde kullanılmaktadır. Tasarım iç mekandaki açık plan kurgusuyla, farklı konseptteki sergilere ve çeşitli deneyimlere imkan sağlamaktadır. Oturma, kafeterya-restoran, bar gibi işlevlerin bulunduğu fuaye binanın işlevinden bağımsız olarak herkese açıktır. Yapının içinde yer alan restoran, bar, mağaza ve tuvalet gibi hizmet birimlerinin tüm gün açık olması sağlanarak yapının kullanımı sürekli hale getirilmiş ve kamusalılığı pekiştirilmiştir.

Resim 3.28. Oslo Opera House genel görünüm (URL-45)

Resim 3.29. Yapının kamusal nitelik taşıyan açık alanlarında gerçekleşen konser etkinliği (URL-46)

Resim 3.30. Tasarımın farklı deneyimlere olanak sunan kamusalılığı ve su ile buluşma noktası (URL-47)

3.8. Bölüm Sonucu

Çalışmanın ikinci bölümünde tarihsel süreç içerisinde önemi ve etkisi olduğu düşünülen örnekler ve olaylar incelenmiş; bunlar bölüm sonunda bağlantılı oldukları kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde mimari tasarım örneklerinin, taşıdıkları hangi niteliklerle kamusallığa katkı sağladıkları tespit edilmiştir. Çizelge 2.2., bu örneklerin tarihsel süreçte ilişkili oldukları tarihi olay ve kavramları ortaya sermek üzere oluşturulmuştur.

Çizelge 3.1. Mimari Kamusal Tasarım Örnekleri, Önemleri, İlişkili Oldukları Tarihi Dönem ve Kavramlar

Tarih	Tasarım	Mimarı	Şehir/Ülke	Önemi	İlişkili olduğu tarihi olay	İlişkili Olduğu Kavramlar
1952	Unité d'Habitation Projesi /Cité Radieuse	Le Corbusier	Marsilya, Fransa	Sokak gibi çalışan ara katlar, çeşitli kullanımlara izin veren teras ve giriş alanı ile toplu konut ve ortak yaşam anlayışına kamusallığı nitelikli bir şekilde dahil etti	1932 CIAM	Eşitlik Ortak alan Özel alan Farklılaşabilen Samimiyet
1977	Pompidou Center	Renzo Piano- Richard Rogers	Paris, Fransa	İhtiyaca yanıt veren, ihtiyaca göre kullanım imkanı sunan yeni ve deneysel bir kamusalılık anlayışı getirdi	MS 14-18. YY Meydan	Eşitlik Deneysellik Farklılaşabilen Sınırsızlık
1984	Dallas Belediye Binası Kumsal Etkinliği	I. M. Pei	Dallas, Amerika Birleşik Devletleri	Belirli işleve yönelik yapılar için yapının kullanıcıya tanıdığı esnek kullanımların önemini vurgulayan bir örnek	1715-1815 Yeni kamusalılık arayışları	Farklılaşabilen Güvenlik Merkez Özgürlük
1990	Geyik Hendeği Geçidi	Josef Pleskot	Prag, Çekoslovakya	Politik değişimlerin mimariye ve kamusal alana yansımaları gösteren bir örnek	MÖ 5. YY Agora	Samimiyet Deneysellik Özgürlük
1999	Almanya Parlamento Binası	Norman Foster	Berlin, Almanya	Yapının işlevi ve güvenlik ihtiyacı göz ardı edilmeden kamusalılık tasarlanması açısından önemli	MÖ 2. YY Forum	Güvenlik Kısıtlama Eşitlik
2003	Parque de los Deseos	Gerardo Olave Triana	Medellín, Colombia	Kültürel bir yapıda yeni ve farklılaşabilen bir kamusalılık sunması açısından önemli	1998 Atina Kartası	Çevre Deneysellik Farklılaşabilen Sınırsızlık
2008	Oslo Opera House	Snøhetta	Bjørnlika, Oslo, Norveç	Binanın sınırları muğlaklaştırarak kentin kamusallığına kendisini dahil etmesi ve kentin merkezi konumuna gelerek kenti dönüştürmüş olması önemli	MS 14-18. YY Meydan	Çevre Özgürlük Farklılaşabilen Sınırsızlık Sermaye

Çizelgede yer alan kavramlar

Eşitlik: Tasarlandığı toplumdaki farklı kesimlerden insanlar için eşit bir kamusal alan sunan tasarımlar.

Ortak Alan: Mahremiyet ihtiyacının söz konusu olduğu alanlarda kamusal alanı pekiştirmek adına oluşturulan ortak kullanıma açık tasarımlar.

Özel Alan: İşlevinden ve kullanıcı talebinden dolayı mahremiyet ve güvenlik gibi ihtiyaçları olan tasarımlar.

Farklılaşabilen Alan: Kentlinin veya kullanıcının talepleri doğrultusunda esnek ve dönüştürülebilen kamusal alanlar sunabilen tasarımlar.

Samimiyet (İçtenlik): Tesadüfi karşılaşmalara ve etkileşime imkan veren tasarımlar

Deneysellik: Kullanıcıyı sınırlı bir eylem ile kısıtlamayıp, potansiyel eylemlere imkan veren ve böylece alışlageldik mekansal deneyimlerin dışına çıkabilen kamusal tasarımlar.

Sınırsızlık: Kullanıcıyı belirli bir alanda ve eylemde sınırlamadan fiziksel ve zihinsel anlamda özgür bir kamusal deneyim sunabilen tasarımlar.

Güvenlik: Kamusal bir alan sunmasının yanında kullanıcıyı kısıtlayan belirli güvenlik önlemlerinin alındığı tasarımlar.

Merkez: Kent içinde merkezi bir konumda yer alan ve kamusal nitelik taşıyan tasarımlar.

Çevre (Çekim merkezi olma): Çevresini şekillendirerek kendisinden sonra farklı bir karaktere bürünmesine sebep olan kamusal tasarımlar.

Özgürlük: Kullanıcıyı belirli bir alanda ve eylemde sınırlamadan fiziksel ve zihinsel anlamda özgür bir kamusal deneyim sunabilen tasarımlar.

Kısıtlama: Kullanıcıya belirli bir eylem ya da mekanda sınır getiren tasarımlar.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Antik Yunan agorası kamusal tasarımın ilk örneği olarak kabul edilmiştir. Agora, birkaç sokağın kesiştiği yerde ve doğal bir sürecin sonunda oluşmuş yapısıyla kentliye, stoanın arkasında yer alan odalarda yemekli davetler ve toplantılar yapabilmeye, açık alanda yer alan alçak duvarla çevrilmiş mahkemesiyle oradan geçen herhangi bir vatandaş için adaletin işleyişini izleyebilme, yine stoda yer alan çatılı bölümle bir açıktan kapalıya doğru geçiş alanı oluşturarak kişinin durup içine dahil olmadan meydana ve kamusalı izleyebilmesi gibi çeşitli imkanlar sağlamıştır.

Roma döneminin esas kamusal yapısı olan forum ise yine totaliterleşen yönetimin etkisiyle agoraya göre daha da kararlı tanımlı bir yapı göstermiştir. Agoranın kendiliğinden oluşmuş yapısının aksine planlı, sınırlı ve kesin bir yapıdadır. Böylece forum, içerisinde yer alan açık, yarı açık ve kapalı mekanları planlanmış ve tanımlı mekanlarıyla işlevleri ve kullanıcı hareketlerini daha tarifli ve öngörülmüş olanla sınırlar. Tasarımında görülen agoraya kıyasla arttırılmış denetleyici etkiye rağmen forum, döneminin kamusal niteliği en belirgin şekilde taşıyan yapısı olmuştur.

Plaza, ticari ve sosyal amaçlarla tasarlanmış bir diğer Roma kamusal mekanıdır. Forum çeşitli işlevlerin yanı sıra yönetim yapılarını da içerisinde barındırarak işlev yönüyle plazadan farklılaşır. Bu yönleriyle agora ve forum, yönetim anlayışının ve genel toplum yapısının kamusalığa yansımaları doğrudan gözlemleyebildiğimiz ilk örnekler olmuştur.

Agora, forum, plaza ve pazar yeri mekanları, benzer bir kamusalılık sergiler. İlk örnekler olarak görebileceğimiz bütün bu mekanlar bütüncül bir kapsayıcılık sağlayamazlar bile zamanının sosyal sınıflarını bir araya getirip yüzleştirir. Toplumun ayrı kesimlerine mensup, gündelik yaşamlarında çeşitli hiyerarşik ilişkiler içerisinde bulunan ve birbirlerinin varlığını yok sayma eğilimi ile yaşayan kişilerin, bu mekanlarda karşı karşıya getirilerek yüzleşmeleri sağlanmıştır. Böylece bu dönemlerdeki kamusalılık anlayışı, insanları çok farklı ve sosyal hayatlarında sık sık karşılarına çıkan statülerine rağmen aynı düzlemde bir araya getirmek olmuştur.

Rönesansa gelindiğinde ise kent anlayışının gelişimiyle beraber sokak, meydan ve avlular tasarlanmaya ve görülmeye başlanmıştır. Belirli bir kamusal alan anlayışı hedeflenerek tasarlanan bu meydanlarda ticaret konu dışı bırakılmış ve tasarıma dahil edilmemeye çalışılmıştır. Bu dönemde klasik döneme öykünülmüş, sanat ve güç arasındaki bağ önemli olmuştur. Ticaret mekanlarına ve pazar yerlerine heykel ve anıtlar yapılarak mekansal etki pekiştirilmeye çalışılmıştır.

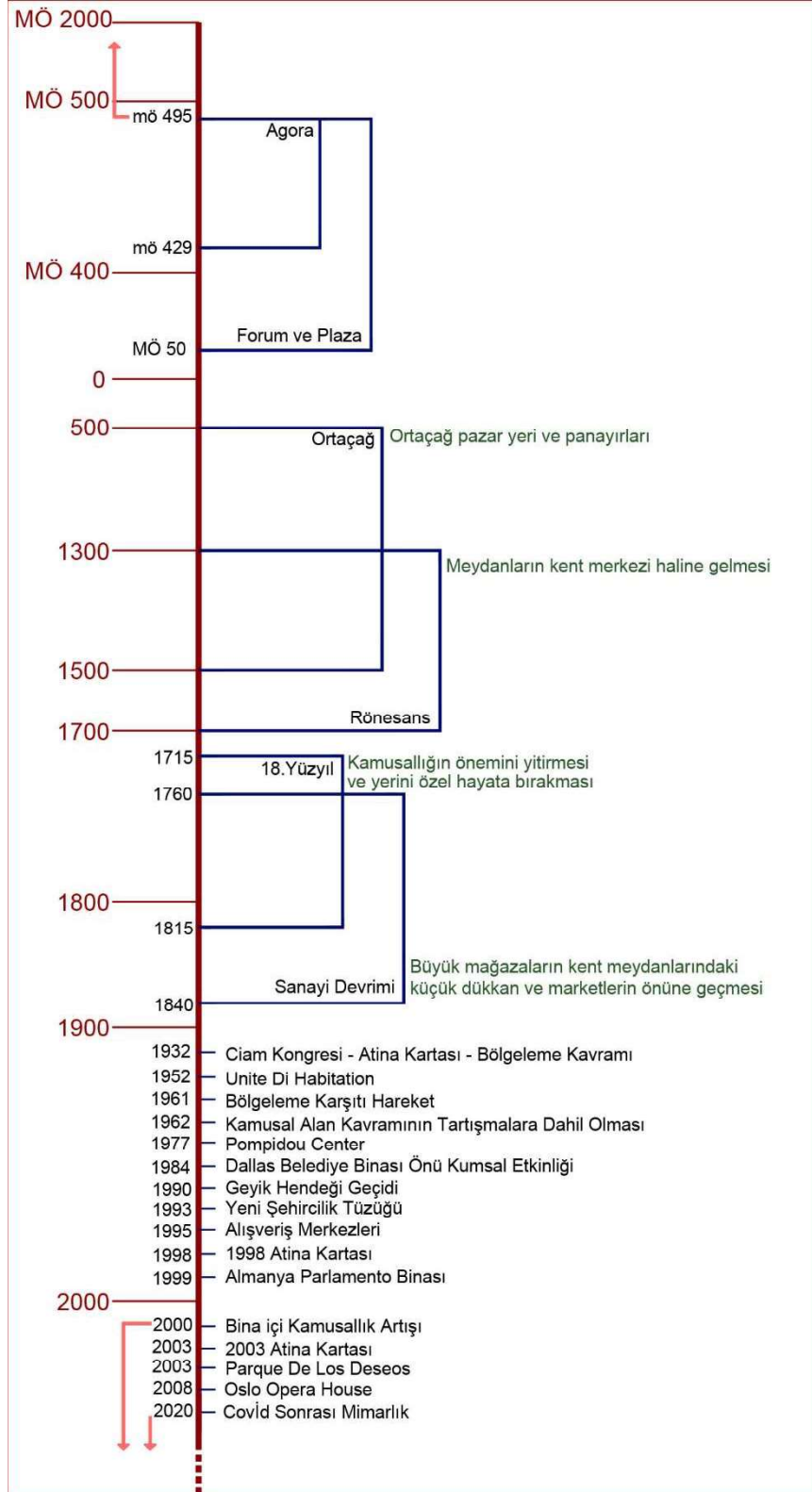
Rönesans döneminde kentlerin merkezi haline gelen meydanların, ekonomik ve sosyal dengelerin sanayi devrimi ile değişmesiyle birlikte pasajlar, kafeler, parklar, opera ve tiyatrolar eklenerek gelişmesi, kamusal alan tasarımlarının değişimini şekillendirmiştir. Sonrasında kentteki bireysel yaşamın ve özel hayatın etkisinin artmasıyla meydanlar gündelik hayattaki canlılık ve önemlerini kaybederek simgesel bir konuma yerleşmiştir. Böylece meydan eski kamusal alanı yitirerek yalnızca orta-alt gelir grubunun gelip geçtiği bir kentsel mekana dönüşmüştür.

Kamusal alan tarihindeki en belirgin ve uzun etkili değişimin endüstri devrimi ve sanayileşme ile yaşandığı söylenebilir. Bu dönem ile dünya genelinde kapitalist düzen hakim olmaya başlamış ve kamusal alan tasarımı kentte sosyal etkileşimi artırmanın mekanı olarak gören antik dönemden beri süregelen anlayışın yerini, kapitalizme katkı sağlamayı hedefleyen mekansal denemeler almaya başlamıştır. Alışveriş merkezleri ya da kentten uzak konut bölge tasarımları bu anlayışa örnek gösterilebilir. Bu anlayış günümüzde de hala devam etmektedir ve kamusal alan tasarımların ortaya çıkış amacı ilk kamusal örneklerde toplumsal sosyalliğin gelişmesi iken günümüzde tasarımlara ekonomik faktörler yön vermektedir. Bunun etkisiyle birçok araştırmacı kendi döneminde var olan çok çeşitli kamusal alan tasarımlarına rağmen çalışmalarında geçmiş dönemlere ait kamusal alan tasarımları daha nitelikli bulduklarını dile getirmiştir. Örneğin Sennett, 1998 yılında yaptığı ve 1970-2000 arası kamusal alan anlayışını ele aldığı çalışmada, kamusal alan tasarımının nitelikli olmasının gerekliliklerinin agorada aranmaya devam edilmesini önermiştir (Sennett, 1998). Bahrda da 1969 yılında yaptığı çalışmada benzer bakış açısıyla orta çağ pazar yerini yeniden incelemeye girişmiştir (Kratohvil, 2013).

Kamusal alan tasarıma tarihselci bir bakış açısı ile bakıldığında, tasarımcı, hakim kültür, kullanıcı talepleri, yönetimlerin eğilimleri, bölgesel sorunlar, ekonomik değişimler gibi birçok farklı

değişkenin etkisi altındaki konunun, adaletli ve kapsayıcı olana doğru bir ivme göstermediği gözlemlenmiştir. Kamusal alanın izlenebilir gelişmeleri ise çalışmada aktarılmıştır.

Çizelge 4.1. Kamusal tasarımın tarihsel süreci

Çizelge 4.1. incelendiğinde, kamusal tasarımın ilk önemli örneklerinin ve bu alandaki değişimlerin uzun sürelerde ortaya çıktığı gözlenmiş, 1900'lerden sonrasına bakıldığında ise kamusal tasarıma dair daha hızlı ve sık değişimler yaşandığı tespit edilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan bir tasarım anlayışı beraberinde bu görüşe paralel veya zıt yönde birçok fikri doğurmuştur. Örneğin bölgeleme hareketinin etkilerini taşıyan ve 1950'lerde ortaya çıkan Unité d'Habitation projesi ile yapımına 1971 yılında başlanan, şehrin merkezi bir bölgesinde yer alan ve bugüne kadar görülmemiş bir kamusal tasarım fikrini ortaya atan Pompidou Center birbirine oldukça yakın tarihlerde ortaya çıkmıştır.

Her şeyin çok daha hızlanacağı ve çeşitleneceği bir gelecekte çok daha fazla ve farklı kamusal tasarım fikrinin gündeme geleceği düşünülmektedir. Mekanın kamusalılığından bahsedilebilmesi, bunun gerçek ya da sanal olma durumlarının ötesinde herkes için her zaman ve eşit derecede erişilebilir olmasına bağlıdır. Bu ortamlarda herkesin tüm düşünceleri, sosyal kimlik ve kültürleri ile görülür, duyulur olması yani varlığının kabulü mümkün hale gelebilmektedir. Kamusalılık kullanımının toplumsal barış ve huzur için önemli katkıları olacağı konunun paydaşlarınca göz önünde bulundurulmalıdır. Toplumların temel sorunlarından biri olan ve fark edilmeyen sınırlar içerisinde, hayatları birbirine temas etmeden yaşadıklarında yok sayılarak çözümsüz kalan, bir arada bulunamama problemi, nitelikli tasarımlarla çözüme doğru yol alabilir. Bir toplumda bireylerin varlıklarının, birbirini rahatsız edişi birlikte yaşama, bir etkinliği, deneyimi, mekanı birlikte paylaşma pratiğinin eksikliği ile ilişkili görülmelidir. Birçok problemin temeli olabilecek bu sorun için adım atılmadan tam bir toplumsal uzlaşmadan söz edilemez. Bu özellikleri taşıyan nitelikli kamusal tasarımlar aynı zamanda toplumsal ve kültürel gelişmelere olumlu katkı sağlayacaktır. Günümüzde kapitalizmin toplumun bütününe ait olan fiziki alanı her geçen gün biraz daha fazla ele geçirdiği izlenmektedir. Bu durum kamusalığa ihtiyacın önemini giderek arttırmaktadır.

Geçmişten günümüze örneklerle bakıldığında kamusal alan (public sphere) ve kamusal mekan (public space) anlayışlarında toplumsal eşitlik kavramına ulaşılabilirliğin aslında gerçekçi olmadığı görülmektedir. Gerek sosyolojik gerek mekansal açıdan kamusal nitelik taşıyan tasarımların antik çağlardan bugüne kadar, engelsiz, sansürlü, eşit derecede erişilebilir, her kişinin kendini eşit derecede temsil etme hakkına sahip olduğu herhangi bir örneğine rastlanmamıştır. Aynı şekilde, günümüzde sıkça görülmeye başlanan sanal kamusal tasarımların da bu özelliklerin hepsini birden taşıyan bir örneği bulunmamaktadır.

İncelemeler ışığında, geçmişten hareketle gelecekte de tasarım alanında tercih edilen kamusal tasarım çözümlerinin daima daha iyi ve nitelikli olana doğru evrilemeyebileceği varsaymak mümkündür. Mevcut gelişmelerden yola çıkarak; yakın gelecekte ise tarihin birçok dönemine göre daha karmaşık ve akışkan bir dünya düzeninde yaşayacağımız öngörülebilir. Sanal mekanların da aralarında kendisine yer bulacağı zaman dilimlerinde, kamusalılığı önceleyen tasarımların öneminin ve hayatlarımızdaki yoğunluğunun günden güne daha da hissedilen bir ihtiyaç beraberinde artacağı sonucu çıkarılabilir. Bu ihtiyacı etkili bir şekilde karşılayan mimari tasarım örneklerinde gözetilen bazı niteliklerin kamusalığa katkı sağladığı görülmüştür. Bir tasarımın, farklı fikirleri ve farklı insanları bir kalıba zorlamadan oldukları gibi fakat uyum içinde bir arada bulundurmada ne kadar başarılıysa kamusalılık yönünden de o kadar nitelikli olma potansiyeli taşıdığı gözlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda mimari bir tasarımın kente nitelikli bir kamusal değer katabilmesi için geçmişte de bugün de en önemli olan unsurlardan birinin, kullanıcıların potansiyel eylemlerini kısıtlamaması olduğu söylenebilir.

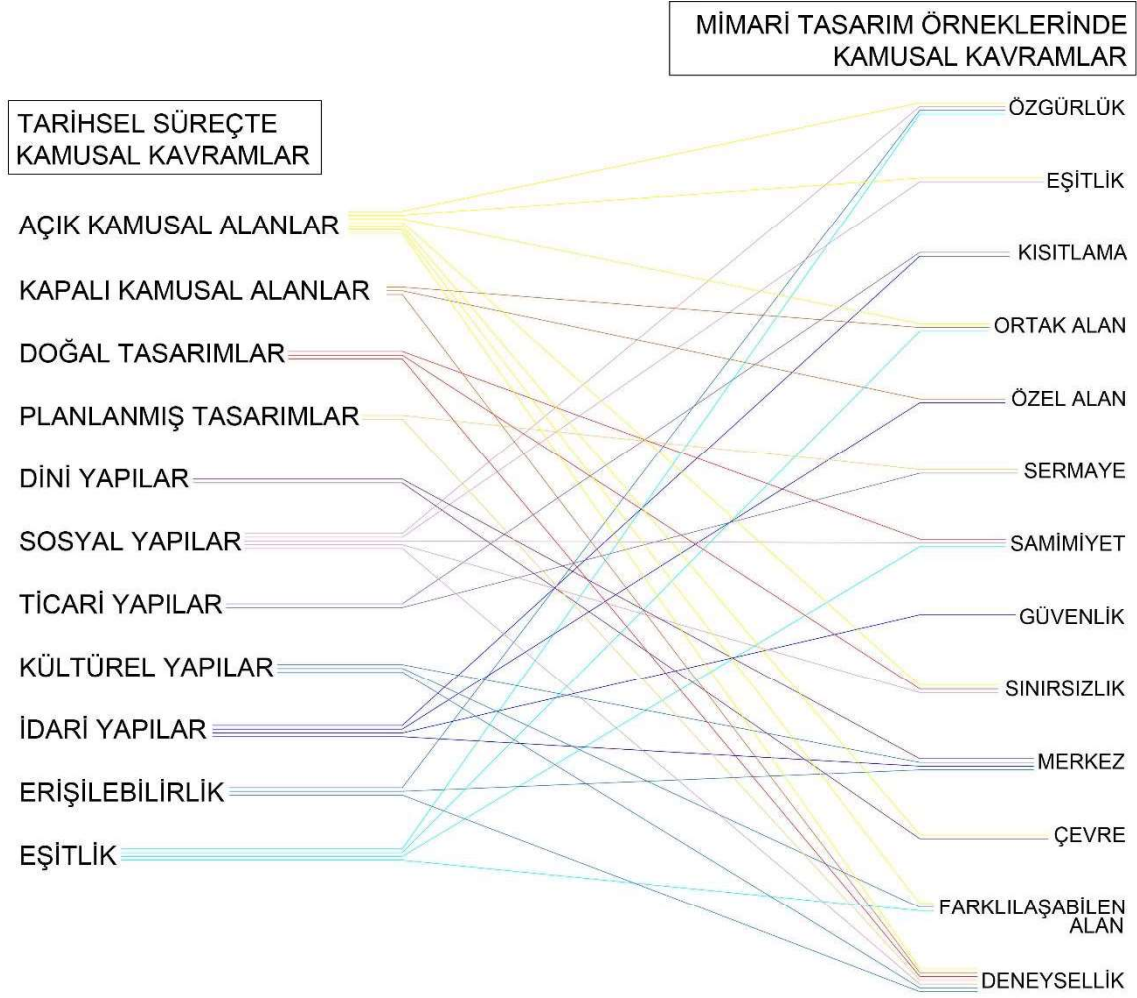
Çalışmada incelenen örneklerden anlaşıldığı üzere tasarımın kamusalılık niteliğinin aşağıda sıralanan bilinen ve denenmiş bazı özellikleri taşımasına bağlı olduğu anlaşılmıştır. Bunlar;

- Esnek mekan tasarımı ile farklı işlevlere, eylemlere ve deneyimlere imkan vermesi,
- Farklılıkları bir arada ve birbirini gölgelemeden, ezmeden bulundurabilmesi,
- Diyalog kurulabilecek ortam yaratması,
- İnsanın mekana dair hayalperest ve oyuncu yanını teşvik etmesi,
- İnsanların ilgisini çekebilecek tasarım girdileriyle kamusalığa davet etmesi,
- İşlevsel ve eylemsel sınırlılıklarına rağmen çeşitlendirilebilir potansiyel barındırması,
- Tasarladığı kamusalılık ile yakın çevresinin ve kentin kamusal kalitesini artırmasıdır.

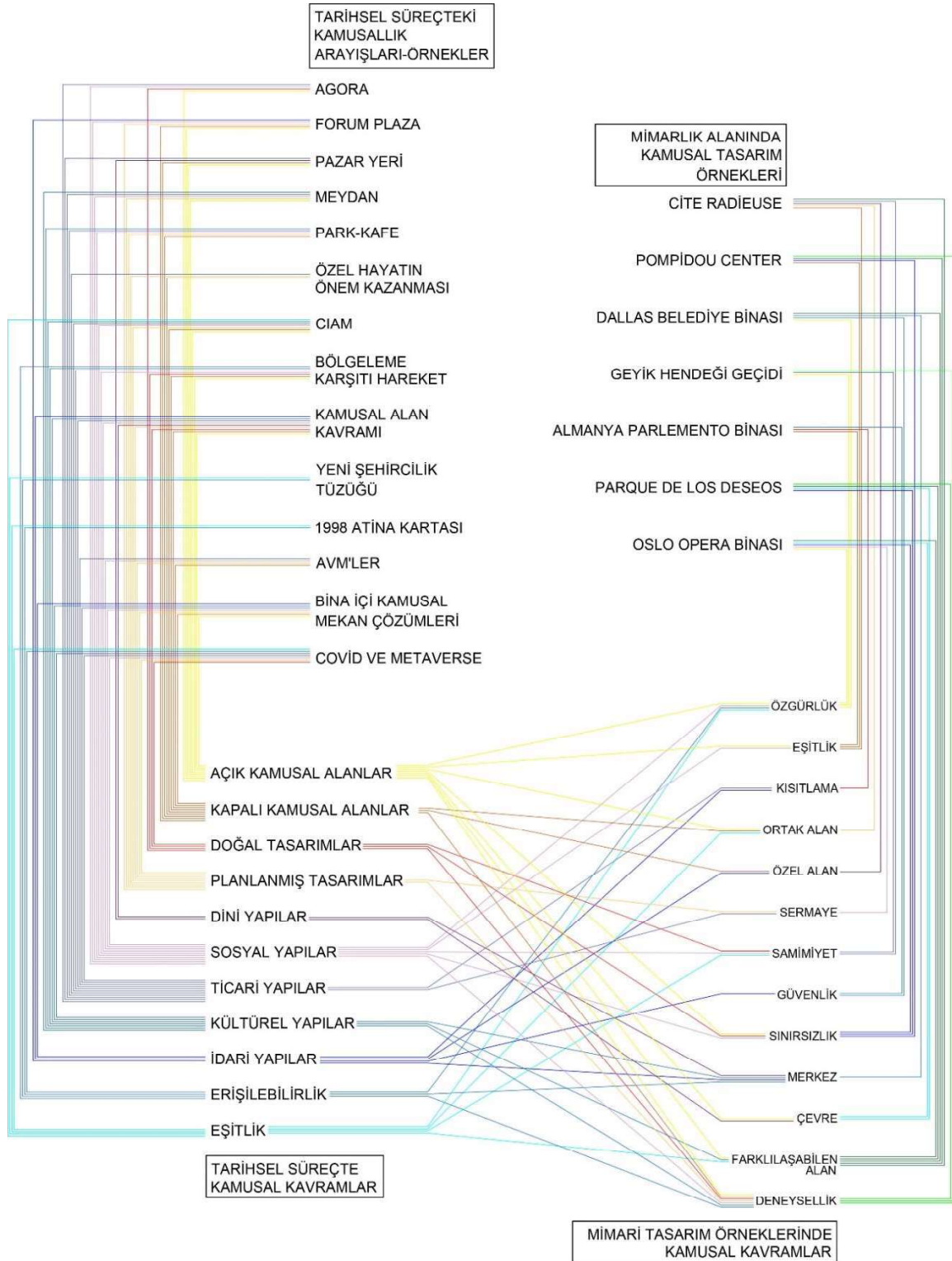
Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde tespit edilen kavramlar ve nitelikler arasındaki ilişkiler Çizelge 4.2.'de ortaya koyulmaktadır. Tarihsel süreçte görülen açık/kapalı, doğal/planlanmış yapılar, farklı işlevler ve farklı ilkelerden yola çıkılarak oluşturulmuş kamusal tasarımların ve düşüncelerin mimari kamusal tasarımlarda tespit edilen kavramlarla ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Tarihsel süreçteki dönemlerde ve mimari tasarım örneklerinde kamusalığa dair gözlemlenen kavramlar arasındaki ilişki ise çizelge 4.3. ile somutlaştırılmıştır.

Çizelge 4.2. Tarihsel Süreçte ve Mimari Tasarım Örneklerinde Gözlemlenen Kamusallığa Dair Kavramlar Arasındaki İlişki

Çizelge 4.3. Tarihsel Süreçteki Dönemler, Mimari Tasarım Örnekleri ve Bu Dönemlerde Gözlemlenen Kamusallığa Dair Kavramlar Arasındaki İlişki

Çizelge 4.2.'ye bakıldığında görüldüğü üzere, Dallas Belediye Binası, Geyik Hendeği Geçidi ve Oslo Opera Binası'nda ortak olarak gözlenen özgürlük kavramı çizelgelerde; tarihsel süreçte öne çıkan kavramlardan açık kamusal alanlarla, sosyal yapılarla, erişilebilirlik ve eşitlik kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Çizelge 4.3.'e bakıldığında ise; agoraların içerdiği açık kamusal alanlar ve sosyal yapısı ile kamusallığa gelişime açık bir özgürlük anlayışı getirdiği gözlenmiştir. Açık kamusal alanların, sosyal yapının, erişilebilirliğin önemini vurgulayan bölgeleme karşıtı hareket, özgürlük kavramının gelişmesinde kamusal tartışmalarına katkıda bulunmuştur.

- Cité Radieuse, Pompidou Center ve Almanya Parlamento Binası'nda ortak olarak gözlenen eşitlik kavramı; açık kamusal alanlar ve sosyal yapılarla ilişkilendirilmiştir.
- Cité Radieuse'da görülen ortak alan kavramı; açık sosyal alanlar, kapalı kamusal alanlar ve eşitlik taşıyan yapılarla ilişkilendirilmiştir.
- Almanya Parlamento Binası'nda görülebilen kısıtlama kavramı; ticari ve idari yapılarla ilişkilendirilmiştir.
- Oslo Opera Binası'nda izlenen sermaye kavramı; planlanmış tasarımlar ve ticari yapılarla ilişkilendirilmiştir. Planlanmış tasarımlar ve ticari yapılar tarihsel süreçte dönemin hakim gücü her neyse ona hizmet eden bir rol üstlenmiştir. Oslo Opera Binası örneğinde de dönemin hakim gücü kapitalist düzen olduğundan örnek, sermaye kavramı ile ilişki kurmuştur.
- Cité Radieuse'da görülen özel alan kavramı; kapalı kamusal alanlar ve idari yapılarla ilişkilendirilmiştir.
- Cité Radieuse ve Geyik Hendeği Geçidi örneklerinde görülebilen samimiyet kavramı; doğal tasarımla, sosyal yapılar ve eşitlik taşıyan yapılarla ilişkilendirilmiştir.
- Dallas Belediye Binası ve Almanya Parlamento Binası'nda tespit edilen güvenlik kavramı; idari yapılarla ilişkilendirilmiştir.
- Pompidou Center, Parque de los Deseos ve Oslo Opera Binası'nda görülen sınırsızlık kavramı, açık kamusal alanlar, doğal tasarımlar ve sosyal yapılarla ilişkilendirilmiştir.
- Dallas Belediye Binası örneğinde görülen merkez kavramı, dini, kültürel, idari ve erişilebilirlik taşıyan yapılarla ilişkilendirilmiştir.
- Parque de los Deseos ve Oslo Opera Binası'nda görülen çevre kavramı, açık kamusal alanlar ve dini yapılarla ilişkilendirilmiştir.

- Parque de los Deseos ve Oslo Opera Binası'nda görülebilen farklılaşabilen alan kavramı, açık kamusal alanlar, kültürel yapılar ve eşitlik taşıyan yapılarla ilişkilendirilmiştir.
- Pompidou Center, Geyik Hendeği Geçidi ve Parque de los Deseos örneklerinde tespit edilen deneysellik kavramı, açık/kapalı kamusal alanlar, doğal/planlanmış kamusal alanlar, sosyal/kültürel yapılar ve erişilebilirlik taşıyan yapılarla ilişkilendirilmiştir.

Çizelgelere bakıldığında, nitelikli kamusal tasarım örneklerinin en çok ilişkili olduğu kavramların özgürlük, sınırsızlık, farklılaşabilen, deneysellik olduğu görülebilir. Sosyal, ticari ve kültürel işlevli yapılar tarihsel süreçte her dönemde kamusallıkla ilişkilendirilirken dini ve idari yapılar sadece belirli zamanlarda ilişkilendirilmiştir. Mimari tasarım örneklerindeki kavramlar, tarihsel süreçte en çok açık kamusal alanlarla bağ kurmuştur. Yine sosyal yapıların da birçok kavramı içinde barındırdığı söylenebilir. Tarihsel süreçte erişilebilirlik ve eşitlik taşıyan olayların belirli bir dönemden sonra ortaya çıktığı görülmektedir. Kamusal alanına nispeten yeni dahil olan bu ilkelere, kamusal tasarımlarda gelecekte daha sık rastlanacağı öngörüsünde bulunulabilir. Hem tarihsel sürece hem de mimari tasarım örneklerine bakıldığında, güvenlik ve kısıtlama barındıran örneklerin, sınırsızlık ve özgürlük ile ilişki kurmadığı gözlenmiştir.

Tarihi süreçte görülen kamusal tasarım, kavram ve tartışmalar; ürettikleri kavramlar, sorunlar ve sundukları cevaplar ile nitelikli kamusal alanlara sahip mimari tasarım örneklerinin yaratılmasına katkıda bulunmuştur. Bu anlamda her yeni tasarım, tartışma mimari tasarımda kamusal alanın geleceğine katkı sağlama potansiyeli taşıması yönüyle önemlidir.

KAYNAKLAR

- Agacinski, S. (2001). *Stages of Democracy, in Public Space and Democracy*. Eds. Hénaff, M. ve Strong, T.B., Minneapolis: University of Minnesota Press, 129-143.
- Akay, A. (2006). *Çağdaş Sanat Konuşmaları: 90'lı Yıllarda Türkiye'de Çağdaş Sanat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 17-48.
- Akgun, T. D. (2010). *Karma İşlevli Yapıların Kentsel ve Mimari Tasarım Arakesitinde Kamu Yararı Gözetilerek İrdelenmesi: Zincirlikuyu-Levent Aksı örneği*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Brill, M. (1989). Transformation, Nostalgia, and Illusion in Public Life and Public Place. In I. Altman & E. H. Zube (Eds.), *Public Places and Spaces*, New York: Springer US, pp. 7-29.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., and Stone, A. M. (1992). *Public space*. New York: Cambridge University Press, 87.
- Corbusier, L. (2013). *Towards a New Architecture*. Londra: Courier Corporation, 267.
- Çubuk, M. (1991). *Kamu Mekanları ve Kentsel Tasarım*. Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu. İstanbul: MSÜ-Mimarlık Fakültesi, 1, 15-17.
- Demir Kahraman, M. (2014). İnsan İhtiyaçları ve Mekansal Elverişlilik Kavramları Perspektifinde Yaşanılabilirlik Olgusu ve Mekansal Kalite. *Planlama Dergisi*, 24(2), 74-84.
- Demir Kahraman, M. ve Türkoğlu, H. (2017). Public; Up in the Air or in the Ordinal Scale. *Planlama Dergisi*, 27(2), 141-151.
- Erzen, J.N. (2019). *Üç Habitus Yeryüzü, Kent, Yapı*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Esin, S. (2007). *Bilgi Teknolojileri Nedeni ile İşlevi Azalmış Postahane Mekanlarının, Kamusal İletişim Noktalarına Dönüştürülmesi için Bir Yöntem Önerisi*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gehl, J. (1987). *Life Between Buildings*. New York: Van Nostrand Reinhold, 67.
- Gehl, J. (1996). *Life Between Buildings: Using Public Space*. Washington: Island Press, 42.
- Gökgür, P. (2005). 1933'den 2003'e Atina Kartası'ndaki Değişimler, CIAM'dan CEU'ya. *Planlama Dergisi*, 2005(1), 35-41.
- Gökgür, P. (2008). *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*. İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- Habermas, J. (1997). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. Mithat Sancar ve Tanıl Bora) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Iveson, K. (2007). *Publics and the City*. Wiley: Kindle Edition.

İnternet: Atina Agorası perspektif görünüş. URL-1: <https://ozhanozturk.com/wp-content/uploads/2020/05/atina-agoras%C4%B1-plan.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Agora planı. URL-2: <https://eskicagblog.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/agora-1-1536x1454.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Smryna Agorası (MÖ.400) kalıntıları URL-3: https://im.haberturk.com/2018/06/01/ver1582576501/2360794_267761727b3b2b638a87c1f859792cb6.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Smryna Agorası (MÖ.400) kalıntıları URL-4: <https://www.bizevdeyokuz.com/wp-content/uploads/agora-izmir.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Atina Agorası (MÖ. 500) kalıntıları URL-5: <https://ozhanozturk.com/wp-content/uploads/2020/05/atina-agoras%C4%B1-yunanistan.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Roma Forumunda yer alan yapıların yerleşimi URL-6: http://www.maquetland.com/v2/images_articles2/images/c7d051a7ee82eea39851815d1d643240%281%29.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Roma Forumu perspektifi URL-7: <https://assets.kompasiana.com/statics/crawl/5563fabb0423bd502c8b4568.jpeg?t=o&v=770>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Roma Forumu (M.Ö. 500) kalıntıları URL-8: <https://cdn.kastatic.org/ka-perseus-images/a041d8d23d28990616b25f389b7f65f6ba211247.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Avrupa'da bir pazar yeri URL-9: <https://www.bierzotv.com/wp-content/uploads/2020/06/mundo-medieval.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Pazar yeri URL-10: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e8/Novgorod_torg.JPG/800px-Novgorod_torg.JPG, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Piazza San Marco, Venedik URL-11: <https://bayaiyi.com/wp-content/uploads/2016/07/Venedik-San-Marco-4958.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Piazza San Marco, Venedik URL-12: <https://www.historyhit.com/app/uploads/fly-images/5191118/Piazza-San-Marco-Cover-Image-788x537.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Atakule Alışveriş Merkezi terası URL-13: https://blogger.googleusercontent.com/img/b/R29vZ2xl/AVvXsEi3TmJSvNhp066ox1S_QBAcoqZV4OAZw32x-Q2lYK7h3T0UuVQLuKLnqtef2MUvziUtG7ZKG-x6OTV-LJasFD-AOC57ZPCtXC46X0ww60KQUPhJxRtUKWvONOi6s91f5mkUwjN2XKdnJ0-n-

NDaODAD3ioqe_PVe9TeCqFFqRO1EUxj4UrKsVR9zITd8g/s4032/IMG_6329.JPG, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Atakule Alışveriş Merkezi terası amfi URL-14: https://blogger.googleusercontent.com/img/b/R29vZ2xl/AVvXsEi99jo6gChBuDuPlmenhmTcPQfIndAk7GhyrmAQUVJNfdHefdL-Vxw_pYUXTQuEofHu29IjTLgJxgD7WGoFYKA9cMN_uvM_wG47bJoiDXUyj6gmzsF7j13BHfsEH-p0S-TJICddlRXK8xspwmQ3qKHijF_iythhl3DbY5r2MP9QgnUFnv6tfZK_BBV8YQ/s4032/IMG_6334.JPG, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Armada Alışveriş Merkezi iç sokak URL-15: https://www.atararim.com.tr/content/images/thumbs/big_02-armada.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Armada Alışveriş Merkezi iç sokak URL-16: <https://1.bp.blogspot.com/-Sd9gJSuI274/XVp8kR5KonI/AAAAAAAAAJrw/UdCP61iZlZ4pUoJEzn9w7Fr7D66DnQrfACLcBGAs/s1600/0550141001414745520.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Eminem & Snoop Dog metaverse konseri, 2022 URL-17: <https://content.fortune.com/wp-content/uploads/2022/08/First-Trip-16-July-11-e1661453565975.png?w=1440&q=75>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Cité Radieuse bina genel görünüm URL-18: https://static.dezeen.com/uploads/2021/11/arseille_cite_radieuse_dezeen_2364_col_0-852x650.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Ortak kullanıma açık teras alanı URL-19: https://architectuurwijzer.be/wp-content/uploads/2018/07/Dakterras-Foto-Neil-Dusheiko-800_600.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Terasta bulunan spor salonu URL-20: <https://api.architectuul.org/media/59268864-ebb4-43b3-9d2a-28716d7b5e1b/1312x.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Ortak kullanıma açık teras alanı URL-21: <https://citeradieuse-marseille.com/wp-content/uploads/2019/01/montage-toit-terrasse.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Ara katta bulunan bir iç sokak URL-22: https://architectuurwijzer.be/wp-content/uploads/2019/07/33210516348_700bcd9775_b-Julio-C%C3%A9sar-Mesa-800_600-640x480.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Ara katta bulunan bir iç sokak URL-23: <https://img.fotocommunity.com/unitedhabitation-le-corbusier-marseille-ea350f09-6c11-4ff1-aa44-185cdc4dee4c.jpg?height=1080>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: 8 Ekim 2022, Unité d'Habitation Sakinleri Derneği'nin, Unité d'Habitation'ın 70. Yılı'nı kutlaması URL-24: <https://citeradieuse-marseille.com/wp-content/uploads/2022/10/Annie-Mayran5.png>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Cité Radieuse giriş holü URL-25: https://citeradieuse-marseille.com/wp-content/uploads/2018/11/hall_ceramique.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Pompidou Center giriş cephesi ve ön avlu URL-26: https://static.dezeen.com/uploads/2019/11/centre-pompidou-renzo-piano-richard-rogers-high-tech-architecture-_dezeen_1704_hero-852x479.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Pompidou Center kuş bakışı yerleşimi URL-27: https://www.atlasofplaces.com/atlas-of-places-images/_scaled/ATLAS-OF-PLACES-PIANO-ROGERS-CENTRE-POMPIDOU-SAT-2.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Pompidou Center önündeki alanın farklı işlevlerde kullanımı URL-28: <http://www.urbanisticatre.uniroma3.it/dipsu/wp-content/uploads/2017/02/Focus.Valeriani.Figura3.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Dallas Belediye Binası genel görünüm URL-29: <https://www.loc.gov/item/tx0564/>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Dallas Belediye Binası önünde kumsal partisi etkinliği, 1984 URL-30: <https://www.centraltrack.com/wp-content/uploads/2019/07/cityhallbeachparty.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Dallas Belediye Binası önünde kumsal partisi etkinliği, 1984 URL-31: <https://dallaslivingplaza.files.wordpress.com/2011/09/beach-day6-arial.jpg?w=1024&h=684>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Geyik Hendeği Geçidi tünel çıkışı URL-32: https://www.stavbaweb.cz/admin/fotogalerie/images/7845-v-tunel_11.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Geyik Hendeği Geçidi tünel alanı URL-33: https://www.stavbaweb.cz/admin/fotogalerie/images/7854-v-tunel_7.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Geyik Hendeği Geçidi tünel çıkışı URL-34: https://www.stavbaweb.cz/admin/fotogalerie/images/7853-v-tunel_8.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Almanya Parlamento Binasının zarar görmeden önceki hali URL-35: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3d/Bundesarchiv_Bild_102-03034%2C_Berlin%2C_Verfassungsfeier_vor_dem_Reichstag.jpg, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Almanya Parlamento Binası ve önünde bulunan kamusal alanın kullanımı URL-36: https://www.berlin.de/binaries/asset/image_assets/1960491/ratio_4_3/1579161044/800x600/, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Şeffaf kubbe içinde bulunan spiral rampanın ulaştığı iç seyir terası URL-37:
<https://cdn.getyourguide.com/img/tour/5f919857712a6.jpeg/145.jpg>, Son Erişim
 Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Şeffaf kubbe ile ilişkili kamusal çatı terası URL-38:
<https://cdn.getyourguide.com/img/tour/5f919864baad1.jpeg/145.jpg>, Son Erişim
 Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Şeffaf kubbe içinde bulunan spiral rampa ve parlamento görüşmelerini izleme
 noktası URL-39:
<https://sworld.co.uk/img/img/109/photoAlbum/153419/originals/0.jpg>, Son Erişim
 Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Parque de los Deseos genel görünüm URL-40:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b1/Parque_de_los_Deseos%281%29-Medellin.JPG/800px-Parque_de_los_Deseos%281%29-Medellin.JPG,
 Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Yerleşkede konser etkinliği URL-41:
https://www.elcolombiano.com/binrepository/836x565/28c0/780d565/none/11101/WBXG/archive-fotos-1-9148994_38188412_20210723174844.jpg, Son Erişim Tarihi:
 23.03.2023

İnternet: Yerleşkede film gösterimi URL-42: <https://centrodememoriahistorica.gov.co/wp-content/uploads/2020/01/a46.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Yerleşkede astronomi etkinliği URL-43:
<https://arquitecturapanamericana.com/wp-content/gallery/conjunto-parque-de-los-deseos/4.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Planetaryum yapısının vitrin görevi gören güney cephesi URL-44:
<https://arquitecturapanamericana.com/wp-content/gallery/conjunto-parque-de-los-deseos/5.jpg>, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Oslo Opera House genel görünüm URL-45:
https://arquitecturaviva.com/assets/uploads/obras/40329/av_imagen.jpeg?h=d9691f60, Son Erişim Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Yapının kamusal nitelik taşıyan açık alanlarında gerçekleşen konser etkinliği URL-46:
https://www.publicspace.org/documents/220568/494938/14532F171_07.jpg/361c3d03-1f81-9c02-baa5-4cd9e0961289?version=1.0&t=1525251468627, Son Erişim
 Tarihi: 23.03.2023

İnternet: Tasarımın farklı deneyimlere olanak sunan kamusalılığı ve su ile buluşma
 noktası URL-47:
https://www.publicspace.org/documents/220568/494938/42135F171_12.jpg/4ee1de4f-3cf3-6d85-a67d-0bc152a6a766?version=1.0&t=1525251468938, Son Erişim
 Tarihi: 23.03.2023

- Jacobs, J. (1992). *The Death and Life of Great American Cities*. 1961. New York: Vintage, 321-325.
- Kalfa, B. (2008). *Türkiyede Kamusal Mekana Yapılan Yeni Bir Müdahale Önerisi Olarak İmkanmekan*. Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Karabacak, G. (2015). *İnsan-Kent İlişkisinde Bir Arayüz olarak Mimarlıkta Kamusal Mekan*. Doctoral dissertation, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karabrahimoğlu, S. (2021). *Kuşak Değişimi Bağlamında Kentsel Kamusal Mekânı Yeniden Düşünmek*. Planlama Dergisi, 31(3), 519-529.
- Karayılanoğlu, G. (1932). *Sürdürülebilir Kentleşme Ekseninde Kamusal Mekânın Kentsel İç Mekâna Dönüşümü: Helsinki Örneği*. İdealkent, 11(31).
- Kluge, A., & Negt, O. (2016). *Public Sphere and Experience: Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*. London: Verso Books.
- Kratochvíl, P. (2013). Urban Public Spaces in the Czech Republic. *Journal of Architecture and Urbanism*, 37(3), 173-181.
- Kronenberg, J., Haase, A., Łaszkiewicz, E., Antal, A., Baravikova, A., Biernacka, M., ... ve Onose, D. A. (2020). Environmental Justice in the Context of Urban Green Space Availability, Accessibility, and Attractiveness in Postsocialist Cities. *Cities*, 106, 102862.
- Lang, J. (1994). *Urban design: the American experience*. New York: John Wiley & Sons.
- Lefebvre, H. (2003). *The Urban Revolution*. London: University of Minnesota Press.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Low, S. (2013). How Private Interests Take Over Public Space: Zoning, Taxes, and Incorporation of Gated Communities. *The Politics of Public Space*, New York: Routledge, 81-103.
- Lynch, K. (2017). *Kent İmgesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
- Montgomery, J. (1998). Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design. *Journal of Urban Design*, 3(1), 93-116.
- Mumford, L. (1961). *The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects*. Houghton Mifflin Harcourt, 67.
- Oktay, D. (1990). *Kentsel Kamu Mekânlarının Sosyal İşlevlerini Güçlendirme Amaçlı Tasarımı için Bir Yöntem Araştırması*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal Alanın Sınırları. Meral Özbek (Der.), *Kamusal Alan*, 19-90.

- Rapoport, A. (1977). *Human Aspects of Urban Form: Towards a Manenvironment Approach to Urban Form and Design*, Newyork: Pergamon Press.
- Salama, A. M. (2020). Coronavirus questions that will not go away: interrogating urban and socio-spatial implications of COVID-19 measures. *Emerald Open Research*, 2.
- Sennett, R. (1977). Narcissism and Modern Culture. *October*, 70-79.
- Sennett, R. (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (1998). *The Spaces of Democracy*, University of Michigan, College of Architecture and Urban Planning, 40-1.
- Sudjic, D. (2011). *The Edifice Complex: The Architecture of Power*, UK: Penguin.
- Tanyeli, U. (2011). Mimarlık Gündelik Yaşamla İlişkisini Nasıl Keser? Mimarlık ve Gündelik Yaşam. *Ankara Mimarlar Odası*, 27, 41-45.
- Tetard, Jean Pierre. (2002), *La Nécessaire Reconquete du Projet Urbain*. Chartes d'Athenes –CEU-1998. Paris: L'Harmattan Yayınları.
- Whyte, W. H. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*. Washington DC: Conservation Foundation.
- Zevi, B., Gendel, M., and Barry, J. A. (1957). Architecture as Space: How to look at Architecture. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 16(2).
- Zourabichvili, F. (2008). *Deleuze: Bir Olay Felsefesi*. (Çev. Aziz Ufuk Kılıç) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Gazili olmak ayrıcalıktır